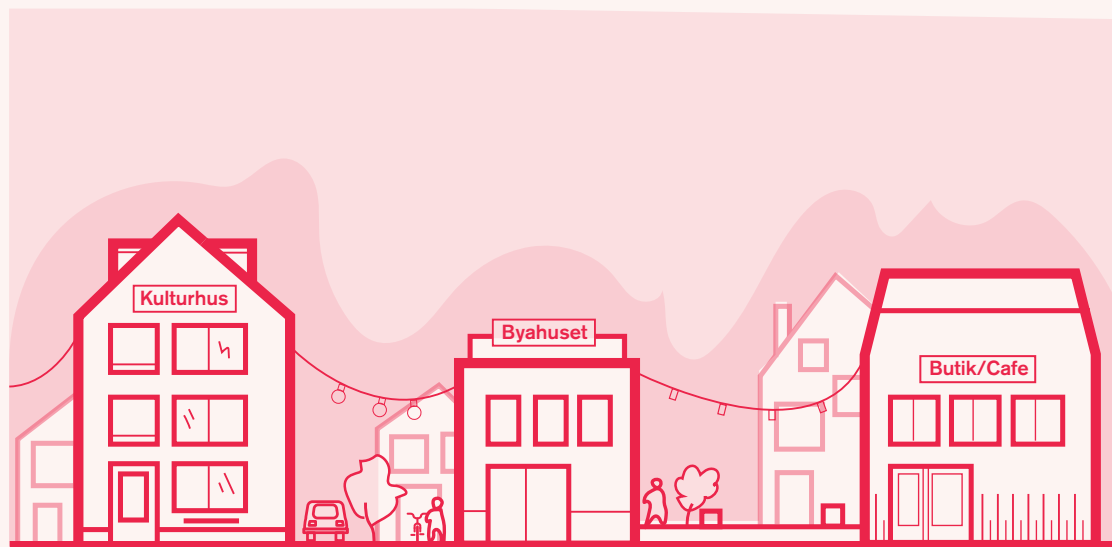

Inriktning och ramverk BYMÄSSA 2030

FÖRDJUPAD UTREDNING, SEPTEMBER 2021

Beställare:
Region Kronoberg

Arbetsgrupp:

Camilla Ottosson, Samhällsplanerare (RK)
Helen Hägglund, Regional utvecklingssamordnare bild och form (RK)
Sunny Sandström, Verksamhetschef, hållbar tillväxt (RK)
Nur Akgun, Regional utvecklingssamordnare (RK)
Elsa Anderman, Verksamhetsutvecklare (RK)

Referensgrupp:

Intern arbetsgrupp ovan, samt
Kirsi Jarnerö, Forskare (RISE) och processledare Smart Housing Småland
Kristina Bornholm, Arkitekt och projektledare BY2030 Smart Housing Småland

Utförande konsult:

White arkitekter AB, genom:

Åsa Bjerndell, arkitekt och processledare
Anna Krook, hållbarhetsstrateg och uppdragsansvarig
Karl Landin, arkitekt och ansvarig för Whites utvecklingsområde Landsbygd
Victoria Percovich Gutierrez, kulturgeograf och specialist ekonomisk hållbarhet

September 2021

REGION
KRONOBERG

white

Innehåll

Introduktion: kort om Bymässa 2030, utredningen, dess innehåll och upplägg	6
---	----------

DEL 1: FÖRDJUPANDE UTREDNING

1. Lokalt avgörande: Från byggnad till by för ökad boendeattraktivitet	18
---	-----------

2. Nationellt relevant: gestaltad livsmiljö på landsbygd	26
---	-----------

3. Bymässa som driver samhällsutvecklingen	38
---	-----------

4. En mässa som del i regional strategisk samhällsutveckling	44
---	-----------

DEL 2: INRIKTNING OCH RAMVERK BYMÄSSA 2030

1. Bymässa 2030: Projekt- och effektmål	52
--	-----------

2. Bymässa 2030: Inriktning	54
------------------------------------	-----------

3. Bymässa 2030: Form och genomförande	62
---	-----------

4. Bymässa 2030: Organisation, roller, ansvar	70
--	-----------

5. Bymässa 2030: Finaniseringskällor	78
---	-----------

6. Handlingsförslag för fortsatt arbete	86
--	-----------

Vad är Bymässa 2030?

Bymässa 2030 är en samhällsutvecklingsmässa som tar sig an lokalt avgörande och nationellt relevanta utmaningar gällande strategisk landsbygdsutveckling, attraktiva livsmiljöer och metoder för samskapande.

Bymässa 2030 fokuserar på vardagslivet och livsmiljön, snarare än bara de enskilda byggnaderna, för att kunna höja boendeattraktiviteten i länet.

Bymässa 2030 hittar vägar för långsiktigt hållbar landsbygdsutveckling i Kronobergs byar utifrån ett medskapandeperspektiv, och utgår från varje plats unika förutsättningar och behov.

Bymässa 2030 är ett regionalt initiativ som strävar efter att samla kommuner och andra offentliga aktörer, civilsamhälle, näringsliv, länsstyrelse och akademi för att gemensamt hitta nya metoder och ny kunskap.

Bymässa 2030 är en vandringsutställning som bjuder in besökare från när och fjärran till Kronobergs byar, och låter besökarna delta i berättelsen om platsens historia och framtid.

Bymässa 2030 är ett sätt att möta önskan om det enkla livet i glesbygdsmiljö, och göra det utifrån byarnas och de mindre samhällenas förutsättningar snarare än med den urbana normens metoder.

Bymässa 2030 är ett forum för kunskapsbyggande, erfarenhetsdelande och metodutveckling, och utgör en plattform för samverkan mellan en mängd lokala och internationella aktörer.

Bymässa 2030 är ett sätt att stärka det lokala näringslivet och länets fokus på trä-, glas- och möbelindustri, med utgångspunkt i nuvarande och framtida invånares behov och med hållbarhet som utgångspunkt.

Incitament för deltagande

Bymässan 2030 bygger på samverkan mellan en mängd olika aktörer. Aktörerna går alla in med olika ansvar, förhoppningar och incitament för sitt deltagande.

Region Kronoberg får genom Bymässan 2030 tillfälle att testa nya metoder för sitt regionala samplaneringsansvar, och kan arbeta strukturerat med andra aktörer med de komplexa utmaningar som beskrivs i den regionala utvecklingsstrategin Gröna Kronoberg. Låg boendeattraktivitet, bostadsbrist, kompetensförsörjningsproblem, skillnader i makt och delaktighet, samt olika förutsättningar att kunna ta del av och utöva kultur, är alla utmaningar identifierade i Gröna Kronoberg. Bymässan 2030 kan inte ensamt lösa dessa utmaningar, men kan vara den kraftsamling som bryter mönster och kastar nytt ljus över frågorna, som genom samverkan breddar förståelsen för vad som är viktigt, och som möjliggör undersökande arbete. Samma incitament kan gälla för t ex Länsstyrelse.

Länets kommuner kan genom Bymässan 2030 utvidga sina nätverk för erfarenhetsutbyte och samverkan med andra kommuner och näringsliv. Mässan bidrar med kompetens- och resurstöd för att kunna genomföra insatser som annars hade varit omöjliga. Kommunerna får också möjlighet att delta i ett systematiskt och brett förankrat arbete med att utveckla metoder för strategisk och långsiktigt hållbar landsbygdsutveckling. Resultatet av Bymässan 2030 förväntas bidra med högre grad av delaktighet i kommunernas demokratiska arbete, ökad tillit till samhället, och stärkt lokal identitet.

Lokal och nationell akademi och forskning går in i Bymässan 2030 med stor kunskap om hållbar utveckling, material och byggande, delaktighet och demokrati, och kultur. Genom deltagandet i tvärdisciplinära samverkansprojekt får akademien möjlighet att koppla praktiska erfarenheter till forskningsmiljöer, och höja kunskapsnivån inte bara lokalt utan också nationellt.

Näringslivet i länet har genom sitt deltagande i Bymässan 2030 tillfälle att stärka sin kunskap om och nätverk kring hållbar samhällsutveckling. Näringslivet får, som i traditionella mässor, tillfälle att visa upp varor och tjänster i linje med mässans inriktning, vilket bidrar till varumärkesbyggande, marknadsföring och positiv publicitet. Tillsammans med mässans övriga aktörer får näringslivet tillfälle att utvecklas inom ramen för hållbarhet, och i förlängningen nå bättre affärer i landsbygdsmiljöer i en större geografi än Kronobergs län.

Civilsamhälle och boende i länets många byar får genom Bymässan 2030 en tydlig chans att koppla det befintliga engagemanget till en större struktur och till den kommunala långsiktiga planeringen. Genom mässan skapas nätverk för kunskaps- och erfarenhetsutbyte med andra aktörer, både offentliga, privata och föreningar. Boende i byarna kan få förtydligat mandat att driva frågor lokalt, och resurser att utveckla aspekter som stärker boendeattraktiviteten och förenklar vardagslivet. Genom mässans insatser kan angelägna lokala utmaningar adresseras och nya lösningar prövas för en långsiktigt hållbar landsbygd.

Foto: Anna Krook

Kort om utredningen

Utredningen syftar till att svara på hur en samhällsutvecklingsmässa – Bymässa 2030 – i Kronobergs län kan fungera som en motor för och del av den regionala utvecklingen genom att stärka länets boendeattraktivitet. Utredningen baseras och bygger vidare på den förstudie som presenterades 2020, och har grundats i omfattande dialog med aktörer i länet.

Utredningen har gjorts på uppdrag av Region Kronoberg och utgår från det regionala samplaneringsansvaret och den regionala utvecklingsstrategin (Gröna Kronoberg 2020). Utredningen visar hur en bymässa på sikt kan bidra till att stärka boendeattraktiviteten genom att vara ett verktyg för att fokusera på de frågor som lyfts i RUS.

Fokus för utredningen är Region Kronobergs roll i genomförande och för långsiktiga effekter. Andra centrala aktörer är naturligtvis länets kommuner, länsstyrelsen, näringsliv, civilsamhälle och forskning. Dessa aktörers roller beskrivs i utredningen endast översiktligt, och kommer att behöva förtydligas i kommande skede. Utredningen har grundats i en omfattande dialog med länets samtliga kommuner, samt representanter från näringsliv, forskning och civilsamhälle. Utredningens slutsatser grundas därmed i en bredare förståelse för länets behov, även om huvudsakligt perspektiv är den regionala utvecklingen.

Utredningen är en fördjupning och ett vidare arbete baserat på den förstudie som presenterades 2020. De slutsatser, utgångspunkter och ställningstaganden

som presenterades i förstudien kvarstår, men har fördjupats och specificerats genom denna utredning. Utredningens rapport kan läsas fristående från förstudierapporten.

Utredningen redovisar förslag på inriktning och utformning, organisation och rollfördelning, möjliga typer av finansieringskällor, samt en kartläggning av pågående relevanta initiativ.

I fokus för Bymässa 2030 och för denna utredning är *byarna*. Bybegreppet är inte skalberoende utan inkluderar allt ifrån boendemiljöer med endast ett fåtal hus, till orter och mindre samhällen som kan fungera som centralorter i glesbygdskommuner. Bybegreppet är därför användbart för att kunna omfatta stora delar av Kronobergs läns bostadsmiljöer, och kommer i denna rapport och i en framtida Bymässa 2030 att användas för att brett beskriva livsmiljöer i landsbygd och glesbygdsområden. Bybegreppet förklaras närmare på sidan 22.

Bred dialog i arbetsprocessen

Då den regionala utvecklingen och en möjlig samhällsutvecklingsmässa bygger på bred samverkan, har utredningen grundats i omfattande dialog med kommuner, civilsamhälle, näringsliv och akademi. Utredningen har gjorts i nära samarbete med en arbetsgrupp bestående av tjänstepersoner från Region Kronoberg.

Arbetet med att genomföra utredning, analys och omvärldsbevakning har genomförts med utgångspunkt i omfattande dialogserier. Extern dialog har förts med tjänstepersoner från länets samtliga kommuner, samt representanter från civilsamhälle, näringsliv och forskning.

Samhällsutvecklingsmässans inriktning, länets utmaningar, samverkansmetoder, format för mässan, organisationsmodell samt möjliga finansieringsvägar, har presenterats och diskuterats i workshopform. Kunskap och synpunkter från dialogtillfällena har arbetats in i utredningen.

En extern beredningsgrupp, med 18 personer som tillsammans representerar länets samtliga kommuner, har diskuterat samhällsutvecklingsmässans möjligheter och utmaningar utifrån kommunala perspektiv. Deltagarna har bidragit med kunskap om lokal kultur, samhällsbyggnad, näringsliv, miljö och social hållbarhet, samt gett utredningen insikt i länets kommunala förvaltningar.

En extern referensgrupp, med 16 personer som representerar från civilsamhälle,

intresseorganisationer, näringsliv, akademi och länsstyrelse, har breddat perspektiven ytterligare. Det har gett insyn i byarnas förutsättningar, och visat på både behov och möjligheter.

En intern referensgrupp, med representanter från Region Kronoberg och Smart Housing Småland, har bidragit med kunskap och erfarenhet om aktuella regionala satsningar och regionalt näringsliv, samt bidragit till att utredningen kan bli en del av länets strategiska utveckling.

Internt har utredningen fått stöd av en arbetsgrupp från regional utveckling, som haft den långsiktiga regionala utvecklingen i fokus. Arbetsgruppen har under utredningens gång arbetat med den politiska beredningen, och löpande informerat om utredningens gång. På så sätt har Regionala Utvecklingsnämnden, regionala kulturnämnden, Kommunalt forum och Vårforum involverats och informerats. Arbetsgruppen har också lett samtal på nationell nivå under utredningens gång.

Ambitionsnivå för Bymässa 2030

Bymässa2030 i Kronoberg ska hantera lokalt avgörande och nationellt relevanta utmaningar, och vara del i en långsiktig, strategisk samhällsutveckling.

Bymässa2030 är en gemensam satsning där regionen och länets kommuner går samman för att stärka den gemensamma boendeattraktiviteten. I en sådan satsning finns möjlighet att hantera utmaningar som enskilda aktörer inte har en lösning till. Bymässa2030 möjliggör för ett gemensamt grepp kring lokalt avgörande samhällsutmaningar.

Samtidigt kan Bymässa2030 möjliggöra ett kunskapsbyggande och ge uppmärksamhet långt utanför länets gränser. Genom att fokusera på utmaningar som delas av flera regioner och kommuner i landet blir mässan också nationellt relevant. För att kunna söka extern finansiering för en bymässa måste inriktningen vara relevant för aktörer även bortom länsgränserna.

Höjd boendeattraktivitet är mässans långsiktiga effektmål. För att kunna bidra till ökad boendeattraktivitet måste ett helhetsperspektiv på livsmiljön antas. Det innebär att bymässan måste utgöra en del av den långsiktiga och strategiska samhällsutvecklingen i länet, vilket leder till att region och kommuner har en avgörande roll i genomförandet.

Ambitionsnivån förklaras närmare i kapitel 1-4.

Fokus för Bymässa 2030

Kronobergs län har god tillgång till arbetsplatser och många kvaliteter, men boendeattraktiviteten är trots det låg. Kronobergs samhällen och landsbygd behöver nya metoder för att systematiskt öka boendeattraktiviteten, och där kan Bymässa 2030 vara ett sätt att testa arbetssätt och samverkan.

Kronobergs län har god tillgång till arbetsplatser och många kvaliteter, men boendeattraktiviteten är trots det låg. Kronobergs samhällen och landsbygd behöver nya metoder för att systematiskt öka boendeattraktiviteten, och där kan Bymässa 2030 vara ett sätt att testa arbetssätt och samverkan.

Region Kronoberg har ett regionalt ansvar för att utveckla bl a kompetensförsörjning, regionalt näringsliv, osv. För att kunna göra detta behövs en ökad inflyttning och ett större invånarantal, med ökat skatteunderlag som följd. Regionens analyser visar att bostadsbrist för vissa grupper (främst yngre och äldre) är en orsak, men att låg boendeattraktivitet är huvudutmaningen. Det behöver helt enkelt bli mer attraktivt att flytta till och stanna kvar i länet – för de grupper som har möjlighet att välja bostadsplats.

I valet av bostadsplats spelar en mängd olika faktorer in. En närmare genomgång av vad boendeattraktivitet egentligen innebär, återfinns i kapitel 1. Tillgång till bostäder är en faktor, men serviceutbud, kultur, fritid, identitet, arbetsmöjligheter, skola osv är lika viktiga.

Kommunerna har ansvar för bostadsförsörjning. För att kommunerna ska kunna utveckla bostadsbeståndet behöver många kringfaktorer falla på plats

– och många av dessa har regionen ansvar för. Det handlar t ex om kollektivtrafik, hälso- och sjukvård osv. Ett regionalt perspektiv behövs också för att få ett helhetsgrepp kring kultur, utbildning, fritidsaktiviteter osv. Samverkan mellan region och kommuner och mellan länets olika kommuner är därför uppenbart, för att kunna ta sig an utmaningar på nya sätt.

En förutsättning för att ett brett utbud av olika former av bostäder ska byggas i kommunerna är att byggandet ska kunna finansieras. Problem uppstår när finansieringsmodeller baseras på urbana normer. Bymässa 2030 kan vara ett forum för att undersöka alternativa finansieringsmodeller och på så sätt utveckla byggandet i glesbygdens bymiljöer.

Bymässa 2030 tar sig därför an livsmiljön ut ett brett perspektiv, det förstudien kallat "Det nya bylivet", som inrymmer samspelet mellan fysik miljö, faktiska möjligheter och kultur och identitet. Bymässa 2030 planeras för att kunna ta sig an de komplexa utmaningarna, och kunna vara ett forum för samverkan på tvärs över kommun-, förvaltning- och aktörsgränser. Det möjliggör ett forum för att testa nya metoder, utveckla ny kunskap, och agera utifrån helhetsperspektivet snarare än ett stuprörsperspektiv. Mer om detta finns att läsa i kapitel 4.

Ett nationellt och internationellt sammanhang

Bymässan 2030 med dess regionala samverkan gällande boendemiljöer har möjlighet att utgöra ett intressant tillägg i både nationell och internationell samhällsutveckling. Den svenska politiken för Gestaltad Livsmiljö och flera europeiska satsningar pekar alla på behovet av helhetssyn – men saknar samtidigt den djupa förståelse för landsbygdsorternas villkor som Bymässan 2030 kan addera.

Politik för Gestaltad Livsmiljö (Prop. 2017/18:110) presenterades 2018. Det politiska målet slår fast att arkitektur, form, design, konst och kulturarv har avgörande betydelse i samhällsbygget eftersom den gestaltade livsmiljön påverkar alla människor i deras vardag utifrån bland annat hälsa och välbefinnande. Gestaltad livsmiljö ska, enligt politiken, ses som ett sammanhållet område där alla dessa perspektiv samspelar och berikar varandra.

Antaget politiskt mål är att *"Arkitektur, form och design ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregerat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer, där alla ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön."*

Målet kompletterar andra nationella mål som berör den gestaltade livsmiljön. Arbetet ska samordnas med bl a Agenda 2030, FN:s New Urban Agenda mål för miljö, kultur, kulturmiljö, samhällsbyggandet, hållbara städer, transport, folkhälsa och klimat.

Gestaltad Livsmiljö drivs nationellt genom Boverket, men sätter ramarna för all offentlig verksamhet i landet. Principerna handlar om att se till helheten när det gäller de mänskliga livsmiljöerna. Det innebär att frågor som handlar om boendemiljöer inte enbart kan hanteras genom fysisk planering och byggande, utan

handlar om vardagslivets alla aspekter och de miljöer som utformas för att möjliggöra livet.

Internationellt görs satsningen New European Bauhaus, där ledorden är hållbar, inkluderande och vacker. New European Bauhaus syftar till att formge framtida bostadsmiljöer och sätt att leva, *"i skärningspunkten mellan konst, kultur, social inkludering, vetenskap och teknik"* och genom bred samverkan. European Green Deal är EUs gröna giv för klimatet, med fokus på långsiktigt hållbart byggande, i stads- och landsbygdsmiljöer.

I detta sammanhang kommer en regional bymässan i Kronoberg att kunna bidra med kunskap om och konkreta lösningar i landsbygdsmiljöer, vilket är ett perspektiv som i viss utsträckning saknas. Det gör att Bymässan 2030 kan utgöra en del i ett nätverk av hållbara landsbygdssatsningar och därmed utmana den urbana normen i samhällsutvecklingen. Bymässan 2030 kan dessutom vara ett forum för att ytterligare lyfta de särskilda utmaningar som landsbygdsorterna står inför, och bidra till en politik som tydligare kan förhålla sig till hållbar utveckling av hela landet.

Den nationella politiken och de internationella satsningarna, samt Bymässan 2030s koppling till dessa, beskrivs nedan i kapitel 3.

Foto: Alex Kotomanov/Unsplash

Läsanvisningar

Denna rapport består av två huvuddelar. Del 1 redovisar de frågor som varit i fokus för utredningen, och beskriver de utmaningar som samhällsutvecklingsmässan kan ta sig an. Del 2 innehåller utredningens slutsatser, med ramverk och inriktning för Bymässa 2030.

DEL 1 FÖRDJUPANDE UTREDNING

Del 1 beskriver i fyra kapitel översiktligt de fördjupade studier som gjorts inom ramen av utredningen.

Materialet bygger vidare på den förstudierapport som presenterades 2020, och fördjupar resonemangen inom några centrala aspekter.

- **Kap 1. Lokalt avgörande: från byggnad till by för ökad boendeattraktivitet.** Första kapitlet reder ut kopplingen mellan boendeattraktivitet och den gemensamma livsmiljön samt hur en samordnad samhällsplanering med fokus på ökad boendeattraktivitet kan bidra till ett ökat bostadsbyggande i regionen.
- **Kap 2. Nationellt relevant: gestaltad livsmiljö på landsbygd.** Detta kapitel presenter inriktningen på den nationella politiken för både landsbygd och samhällsutveckling som kontext till de lokalt avgörande frågorna i kapitel 1. Kapitlet innehåller också exempel på ett urval av andra pågående initiativ inom landsbygdsutveckling som arbetar med frågeställningar som angränsar till Bymässa 2030.
- **Kap 3. Bymässa som driver samhällsutvecklingen.** Detta kapitel ger förslag på inriktning för Bymässa2030 för framtidens livsmiljöer. Som bakgrund till detta förslag beskrivs de förutsättningar

som ger Kronoberg god potential att driva en innovativ samhällsutvecklingsmässa, men också de utmaningar som finns för att kunna ta tillvara på denna potential. Kapitlet innehåller också en diskussion om riskerna med att inte agera proaktivt utan att enbart "hänga med" när flytt-trenderna nu verkar vända till landsbygdens fördel.

- **Kap 4. En mässa som del i regional strategisk samhällsutveckling.** Del 1 avslutas med ett kapitel som refererar till lärdomar från tidigare mässor med ett samhällsutvecklingsfokus. Kapitlet beskriver möjligheterna att använda en mässa som verktyg för offentliga aktörer att hitta nya och innovativa sätt att arbeta med sitt samhällsutvecklingsuppdrag.

DEL 2: UTREDNINGENS SLUTSATSER OCH FÖRSLAG

Del 2 är resultatet av de olika diskussioner och analyser som gjorts inom ramen för utredningen. Resultatet presenteras i sex punkter och utgör en sammanvägd rekommendation och slutsats kring hur en samhällsutvecklingsmässa i form av Bymässa 2030 kan utgöra del i den långsiktigt hållbara utvecklingen av Kronobergs län.

1. Projekt- och effektmål för Bymässa 2030

Det långsiktiga effektmålet beskriver vad samhällsutvecklingsmässan förväntas bidra till i ett längre tidsperspektiv. Projektmålen beskriver vad samhällsutvecklingsmässan ska uppnå direkt genom och med sitt genomförande.

2. Bymässa 2030: Inriktning. Den övergripande inriktningen för samhällsutvecklingsmässan är *Det nya bylivet* i Kronobergs mindre orter. Inriktningen konkretiseras i de strategiska utgångspunkterna som genom hela processen ska vägleda form, innehåll och genomförande, i de ledstjärnor som ska sätta de ramar, inom vilka mässorganisationen formulerar mål och slutligen i de möjliga utvecklingsteamerna för kommande mässprojekt att ansluta sig till.

3. Bymässa 2030: Form och genomförande.

Bymässa2030 har formen av en vandringsutställning med fokus på det lokala. Utöver själva mässan tillkommer att antal planeringsverktyg med syftet att mässan ska vara ett första steg i en långsiktigt hållbar utveckling i regionen. Parallellt med utställningen förslås därför kommunala miniutvecklingsplaner, en helhetsplan för regionala initiativ i nära samarbete med mässorganisationen samt behovet av att Bymässa 2030 också blir ett forum för lärande och kunskapsuppbyggnad. Avslutningsvis presenteras här också upplägg för en bred inbjudan till regionens olika aktörer att delta i mässan samt ett upplägg för urvalsarbete och arbete med mässans projektportfölj.

4. Bymässa 2030: Organisation, roller, ansvar.

Mässorganisationen etableras stegvis. I steg 1 startas organisationen upp under ledning av regionen. I kommande steg utvecklas mässorganisationens uppdrag, och en kommungrupp samt en projektägargrupp etableras efter hand. Organisationsbeskrivningen fokuserar på steg 1 och bygger på att offentliga aktörer (t ex region och kommuner) tar ansvar för att driva mässarbetet framåt samt att arbetet förankras, ges resurser och tas vidare i respektive organisation. Här beskrivs även de viktiga roller som övriga aktörer har från och med steg 1.

5. Bymässa 2030: Finansieringskällor.

Tidigare genomförda bo- och byggmässor har finansierats genom en kombination av källor – oftast statligt stöd kombinerat med kommunala och privata investeringar. En presentation av potentiella finansieringskällor för statligt stöd till Bymässa 2030 visar att mässans inriktning ger goda chanser till stöd men också att det löpande kommer att behövas proaktivt arbete från mässorganisationen för att kunna ta del av detta stöd. Både regionen och kommunerna kommer också behöva hitta sätt att delfinansiera vissa moment inom befintlig budget.

6. Handlingsförslag för fortsatt arbete. I

tidplanen som sträcker sig 2021 till 2030 presenteras ett upplägg med en mässa som genomförs i två omgångar, första omgången 2026 och andra omgången 2030. Ett fördjupat handlingsförslag för steg 1 2021-2022 presenteras också här.

Del 1. Fördjupande utredning

1.

**Lokalt avgörande:
från byggnad till by
för ökad boende-
attraktivitet**

Vad är boendeattraktivitet?

En central utmaning för Kronobergs län är låg boendeattraktivitet. Boendeattraktivitet är inte synonymt med attraktiva bostäder, utan hänger samman med en mängd faktorer som sammantaget formar livsmiljön. Insatser för att höja boendeattraktiviteten kräver därför ett mer holistiskt perspektiv på boendemiljön.

Region Kronoberg pekar i sin regionala utvecklingsstrategi ut låg boendeattraktivitet som en central utmaning, som också är en av utgångspunkterna för uppdraget att utreda en möjlig mässa. Boendeattraktivitet mäts i hur många som väljer att bo kvar alternativt flytta in till regionen. Även vilka grupper som väljer att flytta eller pendla in till regionen ingår i bedömningen. Det är lätt att koppla ihop boendeattraktivitet med bostadsproduktion och dra slutsatsen att genom att bygga nya attraktiva bostäder så kan nya invånare lockas till en plats. Slutsatsen är inte fel, men den är inte fullständig. Utan hela bilden så går det inte att ta fram hållbara strategier vare sig för ökad boendeattraktivitet eller för ökat bostadsbyggande generellt.

Boendeattraktivitet handlar om mycket mer än bara den egna bostaden. För att få ihop kalkylen för ett nybygge, oavsett om det är en privat bostad eller kommersiella fastigheter, är det inte bara kvaliteten på själva bostaden som avgör. Sammanhanget, eller "läget" på mäklarspråk, är också centralt. När vi väljer bostadsort spelar självklart bostadens utseende och storlek roll, liksom huruvida den passar våra behov och om vi har råd att betala vad den kostar. En mängd andra aspekter påverkar också vårt val: fysiska

aspekter, som om bostaden är vackert belägen; sociala aspekter så som om vi känner oss välkomna och trygga på platsen; hur arbetsmarknaden ser ut, så att vi inte behöver flytta om vi vill byta jobb; tillgänglighet, med serviceutbud och kvalitet, hur kommunikationerna fungerar i förhållande till arbete och skola; och hur den offentliga servicen ser ut, med tillgång till utbildning, vård och äldreomsorg.

Alla dessa aspekter och fler därtill spelar roll när de som kan välja väljer bostadsort. Det finns mycket evidensbaserad forskning som visar att lägeskvaliteter av dessa slag spelar stor roll för variationer i bostadspriser på olika platser. Samma aspekter lyfter tidningen Fokus i sin årliga kommunranking "Bäst att leva". Kommunerna rankas där i kategorierna Arbetsmarknad och inkomster, Bostäder, Demografisk utveckling, Demokrati och jämställdhet, Fritid och kultur, Kommunal ekonomi, Trygghet, Miljö, Sociala förhållande och hälsa, Utbildning och Äldre.

I den workshopserie som genomförts under framtagandet av denna rapport fick deltagarna prioritera vilka utvecklingsfrågor som behöver tas om hand för att stärka boendeattraktiviteten. Deltagarna

utgjordes av representanter för länets kommuner, experter inom olika aspekter av samhällsutveckling och byggande, samt civilsamhälle och föreningsliv. Baserat på deras bild av Kronobergs styrkor och svagheter, listade deltagarna aspekter som Offentlig service, Kultur och konst, Skogs- och jordbruk, Ny- och ombyggnation, Näringsliv och arbetsmarknad, Gemensamma platser och funktioner, och Demokrati och inflytande.

För att utvärdera en regions boendeattraktivitet så är alltså områdets befintliga boendemiljöer, eller livsmiljöer som den nationella politiken kallar det, en helt avgörande faktor. Om den befintliga livsmiljön upplevs som attraktiv av de grupper som ska lockas till platsen, finns det marknadsmässigt underlag för nybyggnation som vänder sig till den kategorin. Saknas däremot det efterfrågade utbudet och kvaliteterna i livsmiljön så behöver både region och kommun börja med att utveckla sammanhanget för att, som ett resultat av det arbetet, öka förutsättningarna både för att både nybyggda och befintliga bostäder kan locka nya invånare.

Att lyckas med denna förflyttning kan dock vara en politisk och ekonomisk utmaning för regioner och kommuner med få invånare och stor inpendling av kvalificerad arbetskraft, då de investeringar som måste göras betalar sig först på längre sikt. Det är dock många kommuner och regioner i riket som står inför dessa utmaningar. En samhällsutvecklingsmessa som undersöker olika strategier och lösningar för att öka boendeattraktiviteten skulle därmed även bli nationellt relevant och därmed möjlig att knyta till sig nationella medel för att både komma fram med lokala utmaningar och bli en drivande kraft i den nationella utvecklingen.

Foto: Sandra Seitamaa/Unsplash

Från bostad till gemensam livsmiljö

Det finns mycket att vinna på att skifta fokus från byggnaden och bostaden till byn och boendet i hela sitt sammanhang. Ett sådant fokus ger de önskvärda förutsättningarna att arbeta med boendeattraktivitet för både befintliga och nya invånare på en skala och i ett sammanhang som är relevant för en stor del av regionen.

Byn är både en fysisk plats och socialt sammanhang på ett helt annat sätt än en stad är. Både historiskt och i nutid hålls byn ihop av gemensamma praktiska och sociala behov av olika slag som ofta manifesteras i gemensamma platser och byggnader. Byn är också ett intressant begrepp då det inte definieras utifrån storlek: allt från Bullerbyn och kyrkbyn till bruksorten eller det mindre stationssamhället ryms inom begreppet. En mässas som ställer ut olika sätt som en by kan utvecklas för att locka fler invånare att antingen stanna kvar eller flytta dit kan generera kunskap som är värdefull för många olika landsbygdskommuner och regioner i landet och även för utvecklingen av det gemensamma i större städers olika stadsdelar och grannskap.

I byn är det gemensamma särskilt viktigt. Jämfört med stadens uppstyrda miljöer och utbud så är just möjligheten att själv vara med och bygga sammanhang ofta en del av lockelsen med byn. Självorganisering ska dock inte romantiseras allt för mycket. Att tvingas organisera sig för att det allmänna inte kan leverera på samhällskontraktet är sällan varken lockande eller hållbart, och minskar snabbt tilliten till samhället. Att istället få möjlighet att kunna

samarbeta med det allmänna och hitta gemensamma lösningar som passar det aktuella sammanhanget lockar engagerade och drivna personer.

I den workshopsserie som genomförts som underlag till denna utredning lyfte representanter för civilsamhälle och föreningsliv samt experter inom olika aspekter av samhällsutveckling och byggande vikten av att inte bara arbeta med det praktiska och sociala utbytet inom byn utan också med utbytet mellan byn och samhället i stort. Det är viktigt att förstå att byns attraktionskraft påverkas av vilka andra byar och orter som finns i dess närhet och som boende kan ha utbyten med runt sådant som behöver ett större befolkningsunderlag. Det kan till exempel handla om skolor och annan offentlig service, men också om handelsplatser, fritids- och kulturanläggningar och andra tjänster och platser som behövs för ett fungerande vardagsliv. Hur lätt det är att transportera sig på olika sätt till dessa närliggande platser spelar också stor roll.

Inom byn behövs platser för utbytet mellan byn och omvärlden. Fysiska mötesplatser, gärna både inne och ute, där byns invånare och besökare kan

samlas fysiskt och hantera frågor som angår hela byn är viktiga för lokaldemokratin. Till de platserna kan även kommunen och andra offentliga aktörer komma för att informera, bjuda in till gemensam utveckling, och säkra samhällsservice. Kostnaden för att bygga eller bygga om de fysiska strukturer som behövs för detta är, med viktigt undantag för digital och transportinfrastruktur, sällan omfattande. Utmaningen är snarare den organisatoriska samordningen mellan olika myndigheter och förenings- och civilsamhället. En fungerande samordning kräver nytänkande och omdefinition av gränsdragning mellan bl a ansvarsområden och budgetar, för att dessa platser ska kunna spela den roll som de måste för att nå innovativa sätt att upprätthålla samhällskontraktet i byn.

Det finns en komplex relation mellan utformning och funktioner av fysiska platser, de processer som ligger bakom framtagandet av dem, samt hur de på lång sikt bidrar till hållbar samhällsutveckling. Det komplexa sammanhanget är centralt både i EUs New European Bauhaus och i den nationella politiken för Gestaltad livsmiljö. En samhällsutvecklingsmässa som erbjuder exempel på och ökad kunskap om hur detta kan göras utanför städerna, har potential att bli en efterlängtd konkretisering hur dessa politiska projekt kan omsättas i lösningar. Det skulle innebära, förutom stora möjligheter till nationellt och till och med internationellt genomslag, också goda chanser för att få tillgång till EU-medel och statliga medel som är öronmärkta just för den här typen av satsningar (se mer under finansiering).

Samordnad samhällsplanering för ökat bostadsbyggande

Trots att det råder bostadsbrist i stora delar av länet idag så byggs det på många ställen ändå inte nya bostäder. Det utbud som marknaden kan räkna hem passar inte efterfrågan hos dem som letar bostad, och privata bostadsutvecklare tar inte risken att bygga i ett sådant läge. Det offentliga behöver hitta lösningar som kan öka boendeattraktiviteten och därmed öka förutsättningarna för att privata aktörer ska investera.

Eftersom sammanhanget är en avgörande faktor i boendeattraktiviteten, så är det också en central aspekt för bostadsbyggandet. I ett läge där vi har bostadsbrist i nästa hela landet borde det finnas underlag att bygga bostäder i alla kommuner oavsett förutsättningar. Verkligheten ser annorlunda ut. Om det inte sker någon stor svängning i den nationella bostadspolitiken kommer bostäder även fortsättningsvis primärt byggas där bostads- och markpriserna är höga.

Oavsett om det är en kommersiell bostadsaktör som bygger bostads- eller hyresrätter eller om det är en privatperson som bygger sitt eget hus, behöver projektet kunna räknas hem. Om bygget blir dyrare än vad det går att sälja huset för på den lokala marknaden måste byggaren själv ta mellanskillnaden eftersom banken bara lånar ut max 85% av marknadsvärdet. Nybyggda bostäder på landsbygden blir därför ofta för dyra eller för små, eller både och. Befintliga hus, å andra sidan, kan ligga på platser där det önskvärda sammanhanget i form av arbetsmarknad, service, kommunikationer med mera inte finns. Där tar inte bostadsutvecklare risken att bygga nytt.

För att öka bostadsbyggandet med ett utbud som passar de grupper som man vill attrahera, på platser där marknaden idag inte vill investera, behöver det offentliga hitta lösningar som kan öka boendeattraktiviteten i det befintliga genom samhällsekonomiskt motiverade investeringar i det gemensamma och därmed öka förutsättningarna för att en privat aktör ska våga ta risken att bygga nytt på platsen.

Om Region Kronoberg och länets kommuner vill att fler privata aktörer ska investera i den regionala utvecklingen måste de offentliga aktörerna vara beredda att dela på de ekonomiska riskerna. Det enklaste och mest demokratiska sättet att göra detta är att investera i det gemensamma; i de fysiska och sociala sammanhang som påverkar hur både nuvarande och potentiella nya invånare värderar de befintliga boendekvaliteterna. När värdet på det befintliga ökar finns det möjlighet för privata aktörer att lägga till sitt projekt.

En samhällsutvecklingsmessa, delvis nationellt finansierad, kan vare ett gyllene tillfälle att testa nya samarbeten mellan det offentliga och det privata. Det

offentliga förbinder sig att öka attraktionskraften i det gemensamma och det privata förbinder sig att bygga bostäder som motsvarar länets och kommunernas behov. Det är dock avgörande att de offentliga satsningarna i det gemensamma inte bara gynnar de nya bostäderna. Det är viktigt att det befintliga och det nya inte hamnar i konflikt och att befintliga invånare inte känner sig förbisedda. Alla måste kunna känna att de fått vara med och ta del av en positiv utveckling av livsmiljön.

2.

Nationellt relevant: gestaltad livsmiljö på landsbygd

Nationell politik för landsbygd och samhällsutveckling

Bymässan 2030 ska vara nationellt relevant och knyta an till frågor av relevans även utanför länets gränser. Den nationella politiken ger ramar för arbetssätt, inriktningar och satsningar, och presenteras därför kortfattat här.

I förstudien om Bymässan 2030 listades ett antal relevanta, aktuella och nationellt angelägna frågor som präglar samtalet inom byggande och fysisk planering. Där konstaterades också att synen på landsbygd och innehållet i den nationella landsbygdspolitiken skapar planerings- och utvecklingsförutsättningar för stora delar av Sverige. I en bilaga till förstudien presenterades en översyn av landsbygdpolitiken, olika geografiska och strukturmässiga begrepp samt en reflektion kring identiteter kopplade till stad och land.

Bymässan 2030 ska behandla lokalt avgörande utmaningar, samtidigt som dess inriktning ska vara nationellt relevant. Inom ramen för denna utredning har analysen av relevant nationell politik fördjupats. Syftet är att kunna sätta de lokala behov och önskemål som kommit fram i workshoparna med olika representanter för Kronobergs kommuner, experter inom olika aspekter av samhällsutveckling och byggande, samt civilsamhälle och föreningsliv, i en nationell kontext.

Nedan följer en kort redovisning av den nationella landsbyggspolitiken övergripande drag, och den

nationella strategin för hållbar regional utveckling i hela landet. Därefter presenteras en fördjupning i innehållet i den nationella politiken för arkitektur och samhällsbyggnad, Politik för Gestaltad livsmiljö. ArkDes årliga rapport om hur arbetet med att konkretisera och förverkliga Politik för gestaltad livsmiljö summeras också, eftersom den lyfter flera intressanta perspektiv på landsbygdens utmaningar, identifierade av aktörer som på olika sätt arbetar med utveckling utanför städerna.

LANDSBYGDSPOLITIK: NATIONELL STRATEGI FÖR HÅLLBAR REGIONAL UTVECKLING I HELA LANDET 2021-2030

I "Nationell strategi för hållbar regional utveckling i hela landet" (2020/21:133) beskriver Regeringskansliets utredare landsbygdens utmaning på följande sätt:

"För en långsiktigt hållbar utveckling i hela Sverige behöver alla delar av landet bidra. En sådan utveckling är beroende av att människor vill och kan bo och leva i Sveriges landsbygder samt att företag kan verka där. Sveriges utveckling är beroende av de värden som finns och produceras på landsbygderna. Landsbygderna bidrar bl.a. med energiförsörjning, råvaror och livsmedelsförsörjning samt även till innovativa lösningar på olika samhällsutmaningar, vilket kommer att krävas för en hållbar utveckling."

Strategin presenterar bl a det övergripande målet att skapa "en livskraftig landsbygd med likvärdiga möjligheter till företagande, arbete, boende och välfärd som leder till en långsiktigt hållbar utveckling i hela landet" (prop. 2017/18:179, bet 2017/18:NU19, rskr. 2017/18:360). Många politikområden berörs – bl a den regionala utvecklingspolitiken, landsbygdspolitiken, politiken för hållbar stadsutveckling och miljöpolitiken.

Den nationella strategin för regional utveckling slår fast att vi står inför stora samhällsutmaningar när det gäller hållbar regional utveckling i hela landet. De utmaningar som särskilt pekas ut är:

- miljöproblem och klimatförändringar
- demografiska förändringar
- ökade klyftor både inom Sverige och inom EU.

För att kunna möta dessa samhällsutmaningar och hitta lösningar identifieras fyra strategiska områden till grund för genomförandet av den regionala utvecklingspolitiken 2021–2030:

- likvärdiga möjligheter till boende, arbete och välfärd i hela landet
- kompetensförsörjning och kompetensutveckling i hela landet
- innovation och förnyelse samt entreprenörskap och företagande i hela landet
- tillgänglighet i hela landet genom digital kommunikation och transportsystem

Regeringen pekar även ut ett antal prioriteringar för respektive område. Genom samordnade och kompletterande insatser inom och mellan de fyra strategiska områdena och prioriteringarna skapas goda förutsättningar för ett mer effektivt genomförande av den regionala utvecklingspolitiken, landsbygdspolitiken och andra berörda politikområden.

ÖVERGRIPANDE MÅL FÖR POLITIKOMRÅDET GESTALTAD LIVSMILJÖ

Propositionen "Politik för gestaltad livsmiljö" (Prop. 2017/18:1 10) presenterades i februari 2018. Politiken tar ett helhetsgrepp om arbetet med den gestaltade livsmiljön och utgör en samlad nationell arkitekturpolicy.

Regeringen har gett Boverket ett samlat ansvar för samordning, kompetensstöd och främjande insatser till offentliga aktörer på nationell, regional och lokal nivå i frågor om arkitektur och gestaltad livsmiljö.

På sin hemsida skriver Boverket följande under rubriken "Övergripande mål för politik":

Arkitektur-, form- och designpolitiken baseras på begreppet gestaltad livsmiljö, vilket omfattar bland annat arkitektur, form, design, konst och kulturarv.

2018 antog riksdagen följande mål och delpreciseringar för politikområdet:

"Arkitektur, form och design ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregerat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer, där alla ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön."

Det ska uppnås genom att

- *hållbarhet och kvalitet inte underställs kortsiktiga ekonomiska överväganden*
- *kunskap om arkitektur, form och design utvecklas och sprids*
- *det offentliga agerar förebildligt*
- *estetiska, konstnärliga och kulturhistoriska värden tas till vara och utvecklas*
- *miljöer gestaltas för att vara tillgängliga för alla*
- *samarbete och samverkan utvecklas, inom landet och internationellt."*

Målet kompletterar andra nationella mål som berör den gestaltade livsmiljön.

Propositionen nämner många politikområden med bäring på arkitektur-, form- och designpolitiken. I propositionen nämns särskilt Agenda 2030, FN:s New Urban Agenda och de för Sverige uppsatta målen för miljöpolitiken, kulturpolitiken, kulturmiljöpolitiken, samhällsbyggandet, hållbara städer, transportpolitiken, folkhälsopolitiken och funktionshinderpolitiken samt det klimatpolitiska ramverket.

Under rubriken "Nya synsätt" skriver Boverket:

"Sveriges första arkitektur-, form- och designpolitik (1998) har många beröringspunkter med dagens [...] den var dock i mycket inriktad på vad arkitektur, form och design skapar, det vill säga objekten i sig. Propositionen "Politik för gestaltad livsmiljö" handlar istället om hur vi med arkitektur, form och design kan förändra samhället och möta samhällsutmaningar. Den beskriver vad arkitekturen gör och vilket kraftfullt verktyg arkitektur kan vara för faktisk förändring och hållbar utveckling.

Gestaltad livsmiljö är både något fysiskt och ett synsätt. Det rör såväl ny bebyggelse som befintlig, såväl hus som det gröna och mellanrummen. Från de stora landskapen till dörrhandtaget, samt hela processen från översiktlig planering till genomförande och förvaltning"

"Till skillnad från sin föregångare, "Framtidsformer", baseras dagens arkitektur-, form- och designpolitik på begreppet gestaltad livsmiljö, vilket omfattar bland annat arkitektur, form, design, konst och kulturarv.

Eftersom begreppet berör många sakområden är samarbete mellan olika kompetenser en grundförutsättning. Regeringen har i politikens utformning tagit fasta på detta och föreslår därför en mängd samarbeten på nationell, regional och lokal nivå. Såväl offentliga aktörer och näringslivet som vetenskapen och civilsamhället har här viktiga roller och ansvar. De offentliga aktörerna har en viktig roll i att visa vägen."

ARKDES "LIVSKVALITET I TID OCH RUM"

En av de statliga institutioner som Boverket samordnar i arbetet med politik för Gestaltad livsmiljö är ArkDes. ArkDes har, tillsammans med ett antal andra myndigheter, i uppdrag att årligen följa upp och utvärdera utfallet av politiken, och ge förslag på åtgärder som kan stärka dess genomslag. I rapporten för 2021, Livskvalitet i tid och rum, utgör landsbygd och mindre orter ett av fyra fokusområden. ArkDes lyfter där flera intressanta perspektiv och erfarenheter kring utmaningarna med att arbetat med Gestaltad livsmiljö på landsbygderna:

"Josefina Syssner, prefekt och biträdande professor i kulturgeografi, verksam vid Centrum för kommunstrategiska studier vid Linköpings universitet, lyfter att allt färre människor har erfarenhet av att leva och verka på landsbygden. Hon menar att det har en betydelse för vilka perspektiv som kommer fram och för berättelsen om landsbygden

På en mindre ort kan det offentliga rummet domineras av ett par enstaka byggnader, en busshållplats eller ett torg, som då gör ett avtryck som de inte skulle göra i staden, där många byggnader och utrymmen tävlar om uppmärksamheten. En vacker byggnad mitt i byn eller ett nedgången kontorskomplex på samma ställe gör en enorm skillnad."

Nils Björling, arkitekt och forskare på Chalmers, menar att vi måste utmana det svenska plansystemet för att komma åt de utmaningar som finns i de mindre orterna. Istället för att kopiera samma storstadsmetoder överallt måste man förstå varje plats utifrån dess lokala förutsättningar. Processerna och vilka aktörer som ska ingå i utvecklingen av det gestaltade behöver anpassas efter platsen.

– I vår forskning på Chalmers ser vi ett behov av att regionalisera dessa frågor. Kommunens organisation är ibland lite för liten och ibland för stor för att hantera dem på ett bra sätt. Det kanske finns ett behov av att ge bort ett visst mandat till medborgarna på mindre orter. Det handlar om att klargöra vad som är kommunens grundläggande uppdrag och vad andra aktörer kan tillåtas göra. Så att de vågar. De behöver veta att bussen finns kvar eller att skolan inte läggs ned för att våga investera.

Tinna Harling, projektledare för Egnahemsfabriken på Tjörn, lyfter att eko-nomin och de finansiella systemen ofta sätter käppar i hjulet.

– Det är svårt att få lån när bankernas modeller bygger på fastighetsvärden. Även om man bygger så billigt som möjligt är det nästan omöjligt att få ihop det, säger Tinna. Samtidigt pekar många på ett ökat intresse för boende utanför den täta storstaden, att coronapandemin drivit många att söka sig bort från stadsmiljöerna. Hemarbete ses som en möjlighet och att välja bostadsort efter gångavstånd till arbetet är inte längre viktigt."

Rapporten lyfter även intressanta perspektiv på hur skalan påverkar vårt engagemang i gemensamma åtaganden. Mindre samhällen kan vara bättre på att skapa förutsättningar för att samlas kring gemensamma behov, och sköta saker tillsammans. I en mindre gemenskap syns nyttan av det egna engagemanget tydligare.

Oavsett skalan konstateras även att de fysiska mötesplatserna är avgörande för livskraftiga samhällen. Rapporten diskuterar vilka möjligheter som finns för mindre samhällen att behålla de mötesplatser som finns. Mötesplatser kan utgöras av många olika miljöer: stora arbetsgivare, skola, affär, idrottsföreningar osv. Den stora utmaningen här är hur skalförändringar påverkar möjligheten att bibehålla de gemenskaper som finns och har funnits.

3 åtgärder som skulle kunna stärka de gestaltade livsmiljöerna utanför storstäderna

1. Långsiktiga statliga satsningar på landsbygdernas möjlighet till boende och livskvalitet. Detta kan uppnås genom en skattereform, satsningar på hållbara kommunikationer samt en översyn av allmännyttans uppdrag.

2. Stötta lokala initiativ till platssamverkan och mötesplatser. Här kan både statliga myndigheter, regionen och kommunen både lämna mandat, upplåta mark och bistå ekonomiskt i utbyte mot socialt kapital och engagemang.

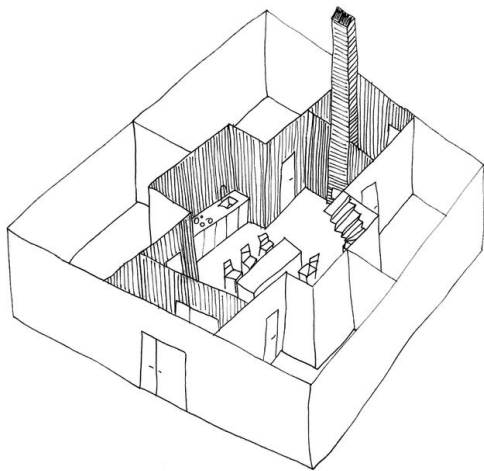
3. Stärk politikens genomslag på lokal nivå genom ett kompetensstöd för arbetet med gestaltad livsmiljö som fungerar i olika typer av geografier.”

Pågående initiativ inom landsbygdsutveckling

Viktigt och utvecklande arbete inom långsiktigt hållbar landsbygdsutveckling pågår på många håll runt om i landet. Några pågående initiativ kring hur vi kan skapa hållbar och väl gestaltad livsmiljö på landsbygderna presenteras nedan.

På många platser runt om i landet har försök gjorts för att stärka livskraften och livsmiljöerna på landsbygderna genom att utveckla och testa idéer och innovationer. Initiativtagare har varit bl a representanter för lokalsamhällen, akademi, näringsliv, föreningsliv, kultur- och konst. Flera av dessa initiativ överlappar tematiskt den föreslagna inriktningen för Bymässa 2030, och kan därför vara intressanta att hitta samarbeten med.

Trots många beröringspunkter förefaller inget av de andra initiativen ta tag i potentialen i att hitta nya arbetssätt för att samordna regional och kommunal planering över en större geografi. Denna utredning vill dock lyfta tre initiativ där främst kommunala aktörer i samverkan med näringsliv och civilsamhälle utvecklar intressanta arbetssätt och lösningar som Bymässa 2030 skulle kunna ha glädje av att titta närmre på. 2020 utkom också boken och utställningen "En annan landsbygd" där erfarenheter för ett urval av utvecklingsprojekt hade samlats. En kort sammanställning av resultatet av det arbetet presenteras i slutet av detta avsnitt.

EXEMPEL: DUVEDMODELLEN, ÅRE KOMMUN

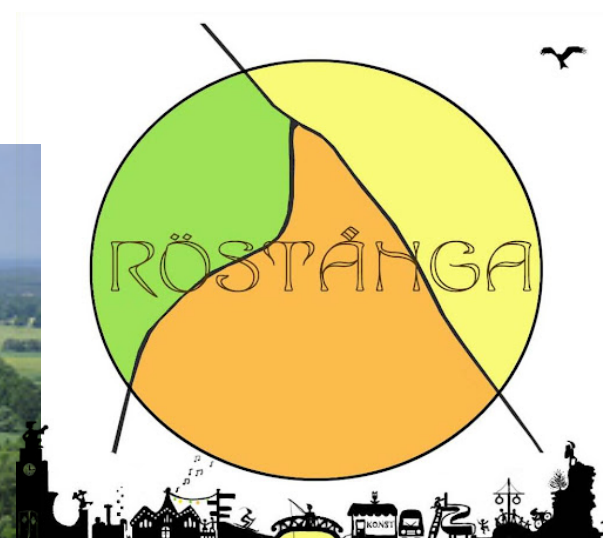
Duved ligger i Åre kommun och har ca 1000 invånare. Duvedmodellen är ett forsknings- och innovationsprojekt med fokus på hållbar landsbygds- och samhällsbyggnadsstyrning, finansierat av Vinnovas program Utmaningsdriven Innovation – Agenda 2030.

I Duved vill man utmana gamla organisatoriska strukturer, regelverk och normer som utgör hinder för landsbygdens utveckling och råda bot på klyftorna i livsvillkor mellan stad och land. Duvedmodellen är en samhällsbyggnadsprocess som bygger på lokalt inflytande i frågor kring boende, arbete, kultur, mat, digitalisering och energisystem.

Projektets mål är göra Duved till en by med högre grad av självförsörjning och en innovationsmotor som visar vägen för hur lokalsamhällen kan fungera som förebilder för hållbara livsmiljöer. Modellen ska vara en *"förebild för hur ett lokalsamhälle kan utvecklas hållbart, som även visar vägen för resiliens och nya former av livsmiljöer i våra städer"*.

Det allmännyttiga bolaget Årehus är en av parterna i projektet och är enligt modellen tänkt att vara motorn som ser till att det ska finnas bostäder till rimliga priser och service. För att förverkliga planerna behövde Årehus privat kapital. 2019 bildades därför ett särskilt bolag där privata investerare bjöds in, tillsammans med Duveds byförening som har utslagsröst i bolagets styrelse.

Kopplat till projektet finns bland annat en serie byggprojekt som ritas av namnkunniga internationella arkitekter. Byggnaderna och insatserna ska fungera som prototyper, som underlag för fortsatt utveckling, och kunna skalas upp för nationell och global spridning.

EXEMPEL: RÖSTÅNGA TILLSAMMANS OCH RÖSTÅNGA UTVECKLING AB, SVALÖVS KOMMUN

Röstånga ligger i Svalövs kommun och har drygt 800 invånare. Utvecklingen av orten drivs till stor del av den lokala föreningen Röstånga Tillsammans och Röstånga Utvecklings AB.

Den ideella utvecklingsföreningen Röstånga Tillsammans bildades 2009 och drivs av engagerade invånare och föreningar i området för att tillsammans hitta teman och samsarbetsformer för att utveckla bygden. Redan vid starten formerades utvecklingsgrupper inom bl a inom boende, natur, kultur och näringsliv.

Utgångspunkten för verksamheten är att allt hänger ihop och påverkar vartannat och kan bidra till utveckling. *"Därför är det lika viktigt att träna knattarna i fotboll som att arrangera konserter på Stationshuset. Eller att ha en snygg bykärna, en ICA-butik eller hembygdsgård. Eller en bra skola, närhet till naturen och ett välkomnande klimat för besökare."* Eftersom allt hänger ihop, så behöver man också samverka för att utveckla bygden. *"Om vi inte själv vill satsa eller investera i bygden, hur kan vi då begära att andra skall göra det?"*

Röstånga Tillsammans har för att driva utvecklingen vidare bildat ett lokalt utvecklingsaktiebolag – Röstånga Utvecklings AB. Det är ett aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning vilket innebär att eventuell vinst stannar kvar i bolaget. Fokus Röstånga Utvecklings AB är att hitta nya sätt att på sikt kunna binda kapital, resurser och arbetstillfällen i bygden. Vilken verksamhet bolaget driver är upp till de som väljer att investera i bolaget och bygden. Den ideella föreningen Röstånga Tillsammans äger idag 100 % av aktierna och ska bjuda in boende, företagare och föreningar att bli delägare.

EXEMPEL: VINGÅKERSBYGDEN – EN AV SVERIGES SMARTASTE LANDSBYGDER, VINGÅKERS KOMMUN

Vingåkers kommun har drygt 4000 invånare och ligger i Sörmlands län. Begreppet Vingåkersbygden har sitt ursprung i arbetet med en varumärkesplattform för kommunen för att lyfta fram det positiva i att vara en landsbygdskommun. "Smart landsbygd" handlar om att se till helheten där alla delar av Vingåkersbygden är lika viktiga för att få en hållbar samhällsutveckling.

I sin egen beskrivning av arbetet skriver kommunen att *"Vingåkersbygden ska vara en bygd som bygger på sina befintliga styrkor och tillgångar, och som utvecklar nya möjligheter att skapa bättre service, trygghet, tillgänglighet och livskvalité. Genom samverkan mellan kommunens olika verksamheter, näringslivet och civilsamhället skapas förutsättningar för smarta lösningar och arbetssätt genom digital infrastruktur, delaktighet och kunskapsspridning."*

Som en del i arbetet att göra Vingåker till en smartare landsbygd har de olika områdena i Vingåkersbygden arbetat fram lokala utvecklingsplaner. Arbetet drivs på olika sätt beroende på plats och kontext men har alltid orternas invånare och deras ambitioner och idéer som utgångspunkt. Alla berörda ska kunna vara med och påverka innehållet i planen och även kunna vara med och förverkliga den.

De lokala utvecklingsplanerna har till uppgift att prioritera, organisera och förankra aktiviteter och arbete som kan göra orten eller bygden till en bättre plats att leva och verka på. Tillsammans kan de lokala utvecklingsplanerna ge en samlad bild av hur invånarna i Vingåkersbygden vill att framtiden ska se ut. De blir på så sätt en tydlig signal till både offentliga, privata och ideella aktörer som kan vara viktiga för planernas realiserande.

EN ANNAN LANDSBYGD – ANGELICA ÅKERMAN

I Angelica Åkermans bok "En annan landsbygd" (RIAN Designmuseum) presenteras en rad lokala utvecklingsprojekt på landet, ofta sprungna ur lokalt och ideellt engagemang. Många av de människor hon träffar vittnar om ett ökat intresse för landsbygden.

"De ofta starka sociala sammanhangen i kombination med en attraktiv lokal utveckling skapar ringar på vattnet i form av befolkningstillväxt och ökade marknadsvärden på fastigheter. Jag upplever dock att det finns en större medvetenhet och försiktighet kring dessa krafter inom de lokala engagemangen, jämfört med flera stadsutvecklingsprojekt. I Uddebo har man exempelvis skapat en ideell bostadsförmedling där hus säljs direkt utan budgivning."

Bokens sammanställer behov och utmaningar som identifierats genom intervjuerna. Några av de viktigaste slutsatserna kring insatser för hållbara livsmiljöer på landsbygden är

- Det finns ett stort behov av att skapa och stärka mötesplatser.
- Kommunerna behöver släppa ifrån sig makt till engagerade medborgare på platsen och våga ge medborgarna möjligheten att mobilisera socialt kapital i bristen på ekonomiskt kapital.
- På regional nivå finns stora möjligheter att identifiera och satsa på viktiga stråk och platser som lika gärna kan ligga mellan kommuner för att undvika att kommunens huvudort blir en ö och allt annat blir periferi.
- Ett viktigt första steg för en kommun är att jobba med markanvisningar. Där kan man fokusera på kvalitet och sätta ett fast pris.
- Det kan finnas skäl att se över de allmännyttiga bolagens roll. Kan de ta en annan roll och bygga efter behov?
- Det finns en risk att vi bara uppmuntrar och uppmärksammar de projekt som framstår som framgångsrika ur ett urbant perspektiv och därmed riskerar att missa de projekt som händer på annat håll i form av lokalt engagemang och gemenskaper. Vi behöver bredda synen på vad som är en bra gestaltad livsmiljö.

3.

Bymässa som driver samhälls- utvecklingen

Kronobergs potential för en samhällsutvecklingsmessa

Kronobergs län har stor potential kopplat till de nationella och internationella tendenser vi ser. Länet är på många sätt representativt för södra Sverige vilket gör kunskapsgenerering intressant för många. Här finns en stor landsbygdsbefolkning, ett flertal kommuner med lika förutsättningar, och inarbetade infrastruktur för samverkan.

Kronobergs geografiska läge gör länet både centralt och perifert, med sin placering mellan Sveriges största städer men med egen dominans av landsbygdsmiljöer. Växjö har en central roll i länet, både geografiskt och genom att på många sätt vara huvudort för kultur, utbildning, vård och service.

Länets övriga kommuner delar många likheter. Centralorten, med dess roll som stationssamhälle och nod för skola, vård och handel, omges i samtliga kommuner av glesare landsbygd med ett stort antal mindre orter och byar. Strukturen återfinns i många av landets kommuner, vilket gör att de lärdomar och metoder som en mässa kan utveckla är intressant för många aktörer runt om i Sverige.

Region Kronoberg driver tillsammans med länets kommuner ett flertal samverkansforum, vilket gör att infrastruktur för mellankommunal och regional samverkan redan finns etablerad. De mindre kommunernas kortare beslutsvägar och stora förståelse för samhällenas helhetsbehov möjliggör också för en mässorganisation att kunna driva frågor med delvis nya metoder.

Den förhållandevis stora landsbygdsbefolkningen gör Kronoberg till en intressant miljö för att utveckla kunskap om hållbar samhällsutveckling utanför den urbana normen. I regionen finns dessutom en lång tradition av trä-, glas- och möbelindustri vilket gör att en samhällsutvecklingsmessa också kan lyfta näringslivet och den lokala kunskapen.

Många av regionens mindre orter och byar har stor potential för utveckling. Civilsamhälle och föreningsliv, tillsammans med lokalt näringsliv, har stort intresse av utveckling och kan vara viktiga krafter för samhällsutvecklingen. I flera fall har en avfolkning lett till att byggnader och lokaler finns tillgängliga. Engagemang, infrastruktur och nätverk finns i många fall redan etablerat.

Kronobergs utmaningar

Även om länet har många positiva aspekter och stora möjligheter att utgöra framtidens bostadsmiljöer, finns också utmaningar i tillvaratagandet av platsens potential. Låg boendeattraktivitet, resurs- och kompetensbrist, och avsaknad av metoder för strategisk landsbygdsutveckling är utmaningar som behöver adresseras.

De flesta av Kronobergs kommuner har en nettoutflyttning som innebär att många unga flyttar från kommunen vid studier, och därefter inte väljer att komma tillbaka. Resultatet är att kompetensförsörjningen blir lidande, då högutbildade och höginkomsttagare oftare väljer att bosätta sig på andra håll. Kronobergs kommuner måste bli mer attraktiva som bostadsorter, för de invånare som har möjlighet att fritt välja bostadsplats.

Den låga boendeattraktiviteten ligger till grund för Bymässa 2030, och som konstaterats ovan handlar det om att ta sig an hela livsmiljön – inte bara att bygga bostäder. För många av Kronobergs kommuner handlar det om att förbättra tillgången på service i ett brett perspektiv – kultur, fritid och idrott, aktiviteter för unga, skola och förskola, osv.

En annan stor utmaning är att många äldre har svårt att flytta från sina stora hus och gårdar. I många fall hindrar ekonomin. Det finns generellt också en brist på små bostäder och lägenheter i de mindre orterna.

Samtidigt som kommunerna i länet upplever en bostadsbrist för vissa grupper, finns också en mängd

tomma hus och lokaler. Lessebo kommun har inventerat beståndet och kunnat visa ett stort antal tomma bostäder. Hela länet har också en mycket stor andel fritidshus, som står tomma under stor del av året och inte heller genererar några skatteintäkter.

Till detta kommer en generell kunskapsbrist när det gäller metoder för strategisk landsbygdsutveckling, och bristande resurser i länets kommuner.

Samverkan mellan kommuner, region och länsstyrelse kan vara en lösning för att dela resurser och kompetens, men också för att utveckla metoder.

En samhällsutvecklingsmässa fungerar som en samlade kraft och som en motor för utveckling och kunskapsbyggande.

Risker med att inte agera

2020-talets boende- och flyttningstrender, påskyndade av Coronapandemin, visar en vilja att bo närmare naturen, med möjlighet till odling och rekreation och att arbeta hemifrån. Utflyttningstrenden når dock inte alla kommuner. Vad händer om Kronobergs län och kommuner inte är proaktiva i den rurala samhällsutvecklingen?

Den stora trenden att flytta från landsbygd till storstad ebbade ut för ett antal decennier sedan. Städerna växer nu, men inte i huvudsak på landsbygdens bekostnad – landsbygdsbefolkningen har i det närmaste varit konstant, under lång tid. Under senaste decenniet har vi sett en förändring, där fler väljer att flytta från storstäderna, om inte till den rena landsbygden så till storstädernas kranskommuner. Storstädernas bostadspriser spelar så klart roll, men också önskan om ett annat liv. För många är möjligheten att odla viktigt, och det finns en längtan efter lugn och natur.

På många håll flyttar idag barnfamiljer till mindre samhällen för trygghet, gemenskap, närhet och ett tydligare sammanhang. I detta är närhet till arbete – genom välutbyggd infrastruktur och genom möjlighet att arbeta hemifrån – helt centralt, men också god tillgång till skola, fritidsaktiviteter och service. Orter med låg boendeattraktivitet kommer därför inte att vara aktuella som livsmiljö för dessa familjer.

Så vad händer då om inte Kronoberg agerar för att underlätta för ökat boende i de mindre orterna? Fortsätter inte trenden av sig själv? Det är naturligtvis

svårt att säga, men risk finns att de grupper som väljer att flytta ut från städerna, väljer att bosätta på andra orter än de i länet. Det handlar om marknadsmässigt relativt starka grupper, vana vid städernas service och utbud, och med ekonomiska och kulturella kapital som möjliggör val. Kronoberg behöver därmed aktivt attrahera fler grupper, vilket innebär ett mer proaktivt arbete än vad som nu sker.

Mönstret vi ser idag är att utbildningsnivåer och inkomstnivåer är högre i städer och stadsnära landsbygd, än i mer glesa kommuner. För att kunna jämna ut de demografiska skillnaderna behöver alltså något göras. Samtidigt är det centralt att inte endast fundera på hur nya invånare ska lockas att flytta till regionen, utan att också underlätta för befintliga boende. En strategisk utveckling behöver utgå från dagens boende och de styrkor som finns i orterna för att kunna både behålla och locka nya invånare.

Bymässa 2030 för framtidens livsmiljöer

Framtidens livsmiljöer kan finnas i byarna – men då måste byarna få utvecklas på egna villkor, med en långsiktigt hållbar strategi. Bymässa 2030 ger en plattform för samverkan kring landsbygdens samhällsutveckling, ett tillfälle att testa nya metoder, en kraftsamling för länets mindre samhällen och en chans att generera ny kunskap om framtidens boende. En sådan mässa blir relevant inte bara för Kronoberg utan för hela Sveriges landsbygd.

Om Region Kronoberg och länets kommuner väljer att satsa på Bymässa 2030, och arbeta proaktivt med långsiktigt hållbar samhällsutveckling av landsbygdsmiljöer, finns möjlighet att inte bara samverka kring lokalt avgörande frågor utan att också utgöra ett nationellt relevant bidrag. Den nationella politiken behöver tydligare strategisk riktning när det gäller stöd till utvecklingen av landsbygderna, och en utökad samlad kunskap. Bymässa 2030 kan vara ett sätt att både bygga och sprida den kunskapen, och en plattform för nationell påverkan.

Nationell politik kring gestaltad livsmiljö omfattar både urbana och rurala miljöer. Då samhällsutvecklingen i stor utsträckning utgår från en urban norm behöver metoder för att arbeta med gestaltad livsmiljö utvecklas för glesare befolkade miljöer. Genom mässans systematiska arbete kan den pröva och utveckla sådana metoder, och därmed bidra till att forma framtidens verktyg och synsätt.

Att vara nationellt relevanta innebär att mässan utgår från och förhåller sig till de nationella och internationella tendenser vi ser nu, med helhetssyn på bostads- och livsmiljöer, med förståelse för både fysiska och sociala strukturer, och med krav

på klimatsmarta lösningar. Genom att bidra med ett ruralt perspektiv på frågorna finns chans till finansiering och kunskapsstöd, och möjlighet till givande nationella och internationella utbyten.

För Region Kronoberg och länets kommuner innebär en nationellt relevant inriktning på mässan inte bara möjlighet till finansiering, utan också möjlighet att bidra till politik- och policyförändringar. Synvänder gällande den rurala utvecklingen måste till på nationell nivå, för att regionen ska kunna dra största möjliga nytta av den nationella politiken. För att bidra till förändring nationellt behöver kunskap tillföras – och för att den kunskapen ska tas emot behöver den vara nationellt relevant och ge nya perspektiv på aktuella utmaningar.

Den nationella kopplingen ger därmed utrymme för det lokala arbetet. Endast genom tydlig koppling till politiken för gestaltad livsmiljö och de europeiska satsningarna på långsiktigt hållbara boendemiljöer, kan de lokalt avgörande utmaningarna bemötas. Då öppnas möjlighet för region och kommuner att samverka med varandra och med näringsliv, civilsamhälle och forskning för att utveckla framtidens boendemiljöer i byarna.

Utmaningar som Kronoberg står inför:

- Nettoutflyttning
- Kompetensförsörjning
- Låg boendeattraktivitet
- Bostadsbrist
- Tomma lokaler
- Problem att finansiera nybyggnation
- Resursbrist
- Kunskaps- och metodbrist

Risker med att inte agera:

- Flyttkedjor avtar
- Skatteintäkter går till andra kommuner
- Bostäder omvandlas till fritidshus
- Utflyttning fortsätter och inflyttning uteblir
- Bristande servicetillgång ger kortvariga invånare
- Demografiska skillnader och ojämlikhet ökar

Styrkor och potential för en Bymässa:

- Representativt län för södra Sverige
- Geografiskt läge centralt och perifert
- Många kommuner med liknande utmaningar
- Stor landsbygdsbefolkning
- Brett engagemang bland näringsliv och civilsamhälle
- Korta beslutsvägar och politisk vilja
- Infrastruktur för samverkan

Möjligheter/vinster med Bymässa 2030:

- Plattform för strategisk landsbygdsutveckling
- Lokalt och regionalt samverkansforum
- Möjlighet till kunskaps- och finansieringsstöd
- Möjlighet att bidra till nationell politik- och policyutveckling
- Nätverk för utbyte och forskning
- Sätta agendan för framtidens livsmiljöer i byarna

4.

En mässasom del i regional strategisk samhällsutveckling

Utvecklingsmöjligheter med en nationell mäss

En mäss är en stor satsning och kräver stort engagemang från alla inblandade aktörer. Det finns samtidigt stora möjligheter att genom mässan nå utveckling som annars inte varit möjlig. Genom att samla krafter och kunskap i en gemensam plattform får mässan större genomslag än vad enskilda insatser kan ha.

I förstudien beskrevs samhällsutvecklingsmässans möjligheter kortfattat under rubriken "Vad kan en Bymäss i Kronoberg år 2030 vara och ge". Att planera och genomföra en mäss är en stor ekonomisk och organisatorisk satsning från alla inblandade aktörer. Erfarenhet från tidigare bo- och samhällsmässor visar att det finns potential att skapa vinster både i samordning och genomslag som är värd ansträngningen, inte minst för offentliga aktörer som har ett långsiktigt samhällsekonomiskt uppdrag och ansvar.

Under de senaste decennierna har ett stort antal mässor med olika inriktning och avsändare genomförts. Bo01 och Vallastaden är, trots att de genomförts i större städer, intressanta för just Bymäss 2030 eftersom de båda haft uttalade samhällsutvecklingsambitioner som en del av sin inriktning. Därför lyftes relevanta erfarenheter från Bo01 och Vallastaden förstudien. Vikten av att mässan byggs upp runt en eller flera utmaningar som både är lokalt avgörande och nationellt relevanta är till exempel lärdomar från dessa mässor.

Potentialen i att anordna en mäss sammanställdes i utvärderingsrapporten "Vallastaden – vad har

vi lärt oss hittills?" framtagen av Miljö- och samhällsbyggandsförvaltningen i Lidköpings kommun. Under rubriken "Betydelsen av expon" presenterades, baserat på intervjuer med olika inblandade aktörer, lärdomar från planering och genomförande av mässan. Rapporten konstaterar bland annat att en tydlig beställning från politiken – att i en mäss visa upp samhällsbyggnad som flyttar fram gränserna – blir en drivkraft för alla som engagerar sig att göra saker annorlunda. Det går inte att ställa ut saker som alla har sett förut.

En fördel med mässformatet är att det sätter en gemenensam skarp deadline för alla inblandade aktörer. Det skapar incitament att hitta nya lösningar tillsammans för att komma framåt. Arbete som i vanliga fall är linjärt kan då plötsligt organiseras parallellt. Det skapar ett engagemang bland de flesta aktörer, såväl offentliga som privata, för att gemensamt hitta lösningar på problem som annars stoppade upp processerna.

Utvärderingsrapporten efter mässan i Vallastaden analyserar också privata byggherrars intresse för och vinster av att vara en del av mässan. Fördelarna har inte

varit lika tydliga för de privata aktörerna. Vallastaden genomfördes i ett läge med god konjunktur och därmed stor efterfrågan på byggbar mark för bostäder. I ett annat läge hade det troligen varit svårare för de privata byggherrarna, inklusive fribyggare, att leva upp till de höjda krav och risker som var nödvändiga för att uppnå mässans ambitioner och mål att vara nationellt relevanta. Rapporten konstaterar dock att en positiv effekt av mässan var att stadsdelen Vallastaden fick en stark och annorlunda identitet, vilket hade en gynnade efterfrågan på bostäder i området.

En mässa som både medel och mål

En mässa kan genomföras som ett projekt i sig, där själva utställningen och platserna är målet med genomförandet. En mässa kan också användas som ett medel för att nå andra, kanske mer långsiktiga effekter. Båda perspektiven kan finnas samtidigt, i en och samma mässa, men representeras av olika aktörer.

Lärdomar från tidigare mässor kan användas för att utveckla formen för Bymässa 2030. Erfarenhet från Linköping ger t ex stöd till de argument som denna utredning gör under kapitlet "Samordnad samhällsplanering för ett ökat bostadsbyggande", alltså att det offentliga behöver satsa på att utveckla platsernas värden för att på så sätt driva och motivera privata satsningar på t ex nybyggnation.

För byggherrarna i tidigare traditionellt genomförda bomässor har mässan varit ett mål i sig – en chans att visa upp ny byggteknik och nya trender. En sådan mässa har en tidshorisont som sträcker sig från planering till mässans avslutande, varefter måluppfyllnad kan utvärderas. En mässa som å andra sidan syftar till att stärka den långsiktiga planeringen med t ex nya metoder, kunskap och nätverk, behöver anta ett mycket mer långsiktigt perspektiv. Med en sådan ingång blir mässan snarare ett medel för att påbörja en förflyttning. Båda perspektiven kan finnas samtidigt inom en och samma mässorganisation där t ex privata och offentliga aktörer har olika ansvar och syfte.

En mässa som förutsätter att byggherrarna kan driva utvecklingen och ta fram projekt som är intressanta nog att ställa ut, kräver dels att utställningen

fokuserar enbart på det byggda, dels att det finns en stor bekräftad efterfrågan på de planerade bostäderna. Med mer komplexa utmaningar i grunden behöver initiativ och samlat ledarskap ligga på kommun (eller i det här fallet Region). Även i Vallastadens universitetsnära läge och i Bo01s havs- och stadsnära läge behövde kommunerna driva utvecklingen och ta fram projektnriktning för att mässorna skulle hålla tillräckligt hög ambitionsnivå.

Kommunernas insatser har fått direkt genomslag i mässornas miljöer och för mässområdets attraktivitet. Genom etableringen av gemensamma miljöer har kommunerna ofta tagit det första viktiga steget i att förbättra platsens attraktivitet, tillgängliggöra den, och locka besökare – vilket byggherrar och andra aktörer har kunnat dra nytta av i projekt inom och i anslutning till mässområdena.

För kommunernas del har vinsterna med mässorna dock inte uppstått direkt vid genomförande utan blivit tydliga i senare skede. På sikt innebär mässorna att kommunerna och de kommunala bolagen kunnat utveckla effektivare och mer framgångsrika arbetssätt. Som följd av genomförda mässor har kommuner och kommunala bolag också mer systematiskt kunnat ta tag i samhällsekonomiska utmaningar.

Det finns många exempel på långsiktiga samhällsekonomiska effekter av att ha genomfört en bo- eller samhällsmässa:

BO01 (2001):

- bilden av Malmö fick en positiv uppdatering både nationellt och internationellt,
- nya kunskaper gällande arbetssätt och konkreta lösningar kunde införlivas i den kommunala organisationen,
- tydlig värdeökning på den kommunala marken
- platsen är fortfarande, 20 år senare, ett symbol- och referensprojekt och ett besöksmål för delegationer intresserade av hållbar stadsutveckling

VALLASTADEN (2017):

- Stort genomslag nationellt,
- nya kunskaper gällande både arbetssätt och konkreta lösningar till den kommunala organisationen, ▪ praktiska test kring sätt att kravställa insatser för social hållbarhet
- värdeökning på den kommunala marken

Effekten av det offentligas satsningar i mässan blir alltså på så sätt ökat bostadsbyggande, oberoende hur många bostäder som ingår i själva mässan. För Bymässa 2030 innebär det att nya bostäder kan utgöra en del av mässans projekt så länge de projekten utvecklas tillsammans med en uppdatering av byarnas gemensamma livsmiljöer. Med fokus på det långsiktiga ges därmed alltså underlag för ytterligare bostadsbyggande längre fram. Region Kronoberg och länets kommuner måste också vara beredda att göra egna investeringar för att "kompensera" de risker som en byggherre tar i att bygga tillräckligt innovativt för att det ska vara utställningsbart på en plats där marknadspriset, i nuläget, inte kommer att motsvara denna investering. Fördelen med att göra detta arbete genom en mässa är att både Regionen, kommunerna och byggherrarna kan få statligt ekonomiskt stöd om både processen och resultatet antas skapa tillräckligt intressanta lärdomar för andra aktörer inom landet att dra nytta av.

Foto: Karl Hornfeldt

Foto: A-Arkitekter

Del 2. Utredningens slutsatser och förslag

1.

Projekt- och effekt- mål Bymässa 2030

Långsiktigt effektmål och projektmål för Bymässa 2030

LÅNGSIKTIGT EFFEKTMÅL

Det långsiktiga effektmålet beskriver vad samhällsutvecklingsmässan förväntas bidra till i ett längre tidsperspektiv. Effektmålet utgår från ett större helhetsperspektiv och beskriver därmed mer komplexa skeenden som påverkas av en mängd andra faktorer. Effektmålet förtydligar mässans bidrag till den långsiktiga strategiska utvecklingen av länet. Det anger ramar för mässans inriktning och genomförande, och utgör en kompass i det undersökande arbetet med metodutveckling.

Långsiktigt effektmål:

- a) ökad inflyttning och boendeattraktivitet
- b) stärkt bild av Kronoberg som landsbygdsmiljö med levande byar
- c) politik- och policyförändring nationellt för bättre stöd till hållbar utveckling av landsbygder

PROJEKTMÅL

Projektmålen beskriver vad samhällsutvecklingsmässan ska uppnå direkt genom och med sitt genomförande. Projektmålen ska kunna utvärderas vid mässans slut. De beskriver det konkreta och direkta resultatet av genomförandet. Projektmålen måste vara förankrade i och fastslås av den mässorganisation som etableras i nästa steg av planeringen. Därför presenteras här endast förslag till projektmål.

Förslag är att projektmålen handlar om att

- 1.** utveckla lokalt förankrade metoder för kommunal och regional samverkan i frågor om livsmiljö och boendeattraktivitet, och genom innovation stödja och accelerera omställning till ett mer hållbart samhälle,
- 2.** praktiskt arbeta med byutveckling och ökad boendeattraktivitet som utgår från platsernas befintliga styrkor och utmaningar, och som förenar civilsamhällets nätverk och engagemang med det offentligas samhällsutveckling och det lokala näringslivet med hjälp av inkluderande och demokratiska metoder,
- 3.** forma långsiktiga nätverk för kunskapsutbyte på olika nivåer (inom och mellan byar, mellan aktörer i länet, och med andra aktörer nationellt och internationellt) och med stöd av forskning och utveckling, samt
- 4.** skapa intresse och engagemang för länets mindre orter och byar, deras historia och framtid, och locka regionens invånare och besökare från andra håll att besöka och delta i aktiviteter under mässans publika utställningar.

Projektmålens formulering ska kunna möjliggöra insatser av många olika slag. Mässans genomförande ska kunna utgå från de enskilda platsernas behov och kunna rymma en bredd av aktiviteter. Därför formuleras projektmålen med öppenhet gällande de specifika insatserna, men med tydlighet gällande inriktningen. Projektmålen konkretiseras med hjälp av mässans strategiska utgångspunkter, som utgör grund för inriktningen, och ledstjärnorna som utgör grund för genomförandet. Dessa presenteras nedan.

2.

Bymässa 2030: inriktning

Strategiska utgångspunkter för Bymässa 2030

De strategiska utgångspunkterna sammanställer de ställningstaganden som är själva fundamentet för mässan och utgör därmed den värdegrund som långsiktigt ska vägleda form, innehåll och genomförande.

I förstudien (2020) presenterades strategiska utgångspunkter. Dessa är framtagna utifrån de nationella och regionala trender och utmaningar som identifierats. Utgångspunkterna kopplar regional utvecklingsstrategi och lokala behov till mässlogik och förutsättningar för att kunna genomföra en intressant mässa. De utgör grund för genomförande, organisation och upplägg. De strategiska utgångspunkterna fastslogs genom beslutet att fortsätta arbeta med denna fördjupade utredning, och är därmed en förutsättning för allt kommande arbete.

Bymässa 2030 har följande strategiska utgångspunkter:

- **Nationellt unikt perspektiv:** Bymässa 2030 ska vara en samhällsutvecklingsmässa i landsbygdsmiljö; en "bymässa" istället för "bomässa på landet". Genom att fokusera på byn istället för den enskilda byggnaden kan mässan ta sig an vardagslivets alla aspekter. Social hållbarhet blir därmed en kärnfråga för mässan.
- **Från landsbygden till byn:** En positiv ingång. Om landsbygden ofta definieras av bristen på det urbana kan byn istället definieras av förekomsten av något gemensamt (identitet, sociala sammanhang och samarbete, bas för att möta praktiska behov, utbud, mobilitet etc.).
- **Gestaltad livsmiljö:** Mässan ska hantera centrala aspekter i den nationella politiken för Gestaltad Livsmiljö, samt genom fysiska miljöer och immateriella insatser

utveckla och pröva metoder för att tillämpa Gestaltad Livsmiljö i landsbygds- och bykontext.

- **Attraktiv boendemiljö:** Närheten och relationen till staden är viktig, men inte allt. Mässan är ett tillfälle att samlas kring frågor som: Vad kan och behöver upprätthållas, utvecklas eller skapas för att ge en god och attraktiv boendemiljö i och runt byarna? Vilka mötesplatser, funktioner och service möter praktiska behov och skapar tillväxt för det sociala kapitalet? Hur kan de göras möjliga och livskraftiga?
- **Lokalt engagemang:** Det behövs en tydlig politisk riktning som bygger på det befintliga: från dystopier och idylliska klichéer till visioner om ett bra vardagsliv i och runt levande byar. Koppling till identitet och positivt narrativ utifrån byns och de boendes egna berättelser.
- **Lärande och samverkan:** Mässan bör både lyfta fram resultatet av arbetet och vägen dit, och bidra till kunskapshöjning både bland regionens aktörer och kommuner och i ett nationellt/internationellt perspektiv.
- **Frågeställningarna ska vara i fokus** för mässan, för att den ska vara intressant att genomföra. En tumregel är 20% fokus på det fysiska resultatet, 80% fokus på kunskapsutveckling. Det är inte de byggda miljöerna som mässan ställer ut, utan det liv den fysiska miljön möjliggör.

LEDSTJÄRNOR	UTVÄRDERINGSKRITERIER
Frågeställningarna ska vara nationellt relevanta .	Nationellt relevant frågeställning: tydlig vision för nationell landsbygdsutmaning, tillämpbar i fler kontexter och med angreppssätt som tillför kunskap och utveckling.
Frågeställningarna ska vara lokalt avgörande och baseras på de utmaningar och insatsområden som definieras i RUS, och därmed bidra till Region Kronobergs och deltagande kommuners långsiktiga arbete .	Lokalt avgörande frågeställning: skarp och kontextuell lösning på geografiskt förankrad utmaning med tydlig koppling till de i RUS utpekade strategiska områden och prioriteringar.
Temat för mässan ska vara tydligt kopplat till social hållbarhet .	Social hållbarhet : mässans fokus och insatser har möjlighet att bidra till ökad social hållbarhet i regionen och ett underlättat vardagsliv för fler än de personer som flyttar in i mässans nybyggda miljöer.
Temat och skalan för mässan ska vara byn ; byns skala, utbud, sociala nätverk, det gemensamma.	Byskalan : mässan genomförs i byskala; ger insikter om utvecklingar i befintliga bymiljöer; och ger lärdomar som är tillämpbara i andra bymiljöer än de i mässan berörda.
Temat ska vara utveckling av boendemiljöer , och mässan ska bidra till boendeattraktivitet i hela regionen (direkt eller indirekt genom t ex kunskapshöjande insatser.)	Boendeattraktivitet : mässan avhandlar boendemiljöer snarare än bostäder; insatser görs för att höja attraktiviteten och underlätta vardagen utanför bostaden genom ett helhetsgrepp (t ex infrastruktur, gemensamma miljöer, teknik, kultur).
Mässan ska genomföras med fokus på samverkan mellan olika aktörer, och utveckla samverkansformer bl a för planeringssamverkan och organisationslärande.	Samverkan och lärande: organisation och frågeställningar grundas i samverkan mellan olika typer av aktörer (inkl civilsamhälle) under ledning av deltagande kommuner och regionen. Metoder och strukturer för lärande finns i organisation och avtal.
Mässan ska vara regionsövergripande (antingen genom ett geografiskt utspritt mässområde med insatser på flera platser, eller genom ett fåtal exempel där lärdomar tydligt kan delas mellan regionens kommuner).	Regionsövergripande : Mässan engagerar i regionen geografiskt utspridda aktörer för samverkan kring mässans miljöer, med lärdomar som har potential att bidra till utvecklingen av fler miljöer.
Mässan ska höja ambitionsnivån och möjliggöra insatser som inte kunnat genomföras utan samverkansorganisation, gemensam innovation och särskilt fokus.	Möjliggörande : Mässan möjliggör insatser som inte kunnat genomföras inom deltagande aktörers ordinarie verksamhet och/eller genom samverkan.

Ledstjärnor för genomförande

Ledstjärnorna är de förutsättningar för genomförande av mässan som sätter ramar, inom vilka mässorganisationen formulerar mål. Ledstjärnorna beskriver inriktningen och syftet för mässans genomförande. Inga insatser ska gå emot dessa ledstjärnor, och alla delprojekt utvärderas med ledstjärnorna.

Ledstjärnorna är praktiska verktyg för att konkretisera och utvärdera insatser. De konkretiserar de strategiska utgångspunkterna genom att beskriva inriktningen och syftet för genomförandet av samhällsutvecklingsmässans delprojekt. Inga insatser eller delprojekt ska gå emot dessa ledstjärnor. Möjliga delprojekt och genomförandealternativ utvärderas utifrån ledstjärnorna med hjälp av utvärderingskriterier. Ambitions- och kravnivån för utvärderingskriterierna föreslås till vänster, och fastslås i mässorganisationen under uppstarten av Steg 1 (se nedan under rubriken Handlingsförslag för fortsatt arbete).

Ledstjärnorna beslutas inför Steg 1, för att sedan ligga fast under hela planeringen och genomförandet av Bymässa 2030.

Specifika kravnivåer för hållbarhet fastslås i mässorganisationen under Steg 1. De utgör därmed inte ledstjärnor som förslag ska utvärderas mot, utan är en grundförutsättning. Det innebär att krav gällande t ex klimatpåverkan, energi eller material inte återfinns bland ledstjärnorna, utan kommer att formuleras som tröskelvärden som varje projekt måste hantera innan

utvärdering utifrån ledstjärnornas kriterier kan göras. Ledstjärnorna utvärderas och en samlad bedömning görs, men kravnivåer gällande hållbarhet är generella för alla delprojekt.

Fördelen med att hantera miljö- och hållbarhetsmål på detta sätt är att de inte kan vägas mot andra inriktningsmål, där risk finns att projekt med låg miljöprofil kan släppas igenom då de uppfyller andra kriterier. Med denna metod ska inga projekt kunna genomföras inom mässan utan att de bidrar positivt till klimat och miljö.

Det nya bylivet

Inriktningen för samhällsutvecklingsmässan är *Det nya bylivet* i Kronobergs mindre orter. Genom att fokusera på vardagslivets behov och möjliggöra inte bara ett fungerande utan också ett njutbart och utvecklande vardagsliv, kan byarna kan öka i attraktionskraft som livsmiljöer.

Intresset för ortsutveckling bedöms vara stort, inte bara i Kronobergs län utan i många av landets mer glest befolkade områden.

En samhällsutvecklingsmessa med *Det nya bylivet* i fokus blir ett sätt att tillsammans med civilsamhällets många initiativ bygga både gemenskap, nätverk och infrastruktur, där byarna inte konkurrerar med städerna på städernas villkor utan med sina egna styrkor. Stort fokus läggs på samverkan mellan kommunala och regionala verksamheter, näringsliv, civilsamhälle och kultursektor, samt med aktörer inom forskning, utveckling och innovation.

Varje by eller samhälle ges möjlighet att arbeta med sina utmaningar, men lära av andra i mässorganisationen. Stort fokus läggs på hållbarhet: social hållbarhet, men också återbruk, transformation av befintliga strukturer, och minskad klimatpåverkan.

Inriktningen är därmed öppen för att varje plats behöver sina unika insatser – och just genom denna öppenhet blir inriktningen också helt unik. Det nya bylivet är en inriktning som bejakar och stärker det befintliga vilket gör att samverkan med civilsamhället

blir centralt. Det är också en inriktning som möjliggör för Bymässa 2030 att vara verkligt angeläget för många av regionens orter då skalan inte är given utan insatser kan göras i de allra minsta byarna likväl som i stationssamhällen och centralorter.

Det nya bylivet utgör ett nationellt relevant tema genom att utveckla metoder för ortsutveckling som utgår från det platsspecifika, och utforskar sätt att ge civilsamhällets engagemang en plats i den kommunala och regionala utvecklingen. Inriktningen är också nationellt relevant då den ger möjlighet till att utveckla hållbart samhällsbyggande i glesbygds- och bymiljö, och accelerera omställningen till ett mer hållbart samhälle. *Det nya bylivet* är samtidigt ett lokalt avgörande tema just då det ger utrymme för det specifika och lyfter de utmaningar som är mest angelägna att hantera. Genom mässans samlade insatser stärks bilden av Kronoberg som plats för levande bymiljöer.

Foto: Anna Krook

Foto: Anna Krook

Möjliga utvecklingsteman

Det nya bylivet möjliggör en stor bredd av insatser, som sammantaget kan stärka Kronobergs landsbygder. Varje delprojekt kan fokusera på en mindre del eller ett specifikt perspektiv, samtidigt som mässan kan lyfta helheten. Alla insatser ska dock syfta till att stärka boendeattraktiviteten och länets livsmiljöer.

Mässan behöver ha en god balans mellan fysiska lösningar och insatser som handlar om funktion, användning och process. En traditionell bygg- eller bomässa ställer ut byggnader, och är därmed främst ett tillfälle för branschen att visa upp sig. De senare årens mässor har haft ett något bredare perspektiv, och t ex Vallastaden har även ställt ut en del aspekter som snarare handlar om vardagslivet. Eftersom Bymässa 2030 syftar till ökad boendeattraktivitet är det inte i första hand boendet/byggnaden som ska stå i fokus utan attraktiviteten och livsmiljön.

Under utredningens omfattande dialoger har representanter för civilsamhälle, kommuner och andra offentliga aktörer tydligt bekräftat behovet av att utveckla livsmiljöerna och även metoder för att från samhällsplaneringens sida kunna stötta de lokala initiativ som redan finns. Sociala aspekter av boendeattraktiviteten och frågor som handlar om utbud och tillgång till service, kultur, fritid och gemensamma funktioner har återkommande diskuterats. Samtidigt finns en önskan, som bl a näringslivsrepresentanter och akademi har framhållit under dialogerna, att lyfta det lokala näringslivet och regionens tradition av trä-, glas- och möbelindustri.

För att bli både lokalt avgörande för kommunerna och byarnas invånare, och samtidigt stärka regionen på flera plan, är därför utredningens slutsats att samtliga delprojekt, oavsett huvudfokus, ska ha koppling till fysisk plats eller byggnad. De fysiska insatserna är inte målet, utan ett medel att kunna uppnå en mer attraktiv livsmiljö. Ett exempel skulle kunna vara ett delprojekt som syftar till att t ex stärka den lokala demokratin, där insatserna måste manifesteras i fysisk plats eller byggnad där de demokratiska processerna kan äga rum. Det underlättar också för mässans publika utställning genom att det faktiskt finns en miljö att besöka, där sociala och funktionsmässiga insatser kan synliggöras och diskuteras.

Möjliga utvecklingsteman, som identifierats genom utredningens breda dialog med kommuner och civilsamhälle, kan vara

- **Offentlig service** och tillgången till medborgarservice, skola/förskola, äldreomsorg och fritidsaktiviteter
- **Kultur och konst** med lokaler för kulturutövande, stöd till aktörer, utbildning och nätverk
- **Skogs- och jordbruk** med frågeställningar som handlar om småskalighet, ekologiskt bruk, uppstart, utbildning och nätverk, och gemensamma odlingar
- **Ny- och ombyggnation** med återbruk av material och byggnader, träbyggnation, självbyggeri, kollektivbygge, eller fokus på byggande för olika generationer
- **Näringsliv och arbetsmarknad** där kompetensförsörjning och utbildning är centrala frågor, liksom tillgång till lokaler, nätverk, uppstart, etablering av hubbar, och god infrastruktur

▪ **Gemensamma platser och funktioner**

med tillgång till mötesplatser både inne och ute, servicepunkter av olika slag, plats för lokal demokrati, dialog både inom byn och med kommunen, tillgång till information, samt möjlighet att samnyttja nya och befintliga strukturer

Oavsett vilka teman de olika delprojekten fokuserar på, måste de långsiktiga effekterna bidra till att öka boendeattraktiviteten och möjligheterna att leva och bo i den aktuella byn, och att öka den lokala demokratin genom medskapande och demokratiska metoder.

Mässorganisationen ansvarar för att bygga samman de ingående delprojekten till en helhet där delarna av de olika ingående projekten kan visas och stärka varandra. Mässorganisationen står för det regionala perspektivet och för att samordna delarna. En del i mässorganisationens och regionens ansvar är att också teoretiskt visa sambanden mellan investeringar i en mängd olika insatser för att på lång sikt underlätta för byggande och guida kommunerna i detta.

3.

Bymässa 2030: form och genomförande

Miniutvecklingsplaner för lokal landsbygdsutveckling

Kronoberg har många små och större byar med väldigt olika förutsättningar. De projekt som genomförs inom ramen för Bymässa 2030 måste utgå från platsernas specifika förutsättningar, samtidigt som de ska vara en strategisk del av kommunernas långsiktiga samhällsutveckling. Lösningen är miniutvecklingsplaner.

Mindre kommuner saknar ofta möjlighet att driva en aktiv samhällsplanering utanför detaljplanelagt område. De offentliga resurserna räcker inte, och privata ekonomiska intressen saknas ofta. I många av Kronobergs kommuner är boendeattraktiviteten så låg att nybyggnation är sällsynt. Både offentlig service och handel nedmonteras på många håll. Många av de initiativ som får byarna att leva kommer från privatpersoner, föreningar eller sockenråd.

Under utredningens workshopar har deltagare beskrivit ett behov av att koppla de enskilda initiativen till kommunernas och regionens långsiktiga och demokratiska arbete. Genom att föreningar och sockenråd får ett formellt mandat att driva frågor lokalt, blir arbetet också en del av det demokratiska systemet och får större tyngd. Olika modeller har testats runt om i länet och på andra håll i landet, men det finns behov av ett samordnat system för ökat lärande.

För Bymässa 2030 föreslås att en modell för medskapande miniutvecklingsplaner tas fram. Miniutvecklingsplanerna utgår från de lokala behoven,

engagerar invånarna till att beskriva nuläge och behov, och finner lösningar i samverkan mellan de boende och de kommunala förvaltningarna. Med de nätverk som etableras runt Bymässa 2030 kan projekten därefter realiserars i samverkan med lokalt näringsliv och civilsamhälle.

Genom att utgå helt från de lokala behoven och den prioritering av insatser som görs av de som känner platsen och livsmiljön bäst, kan miniutvecklingsplanerna få en mängd olika inriktningar. I något fall står kanske gatubelysning högst på behovslistan, i något fall är mindre hyresrätter som möjliggör för byns äldre att bo kvar prioriterat. I någon ort är det gemensamma utemiljöer och lekplats som skulle bidra till stärkta nätverk, medan någon annan ort behöver plats för kultur och fritidsaktiviteter.

Med utvecklingen av en modell för att knyta det befintliga engagemanget till det demokratiska och offentliga systemet stärks tilliten till samhället samtidigt som region och kommuner får ökad möjlighet att arbeta för en långsiktigt hållbar

och attraktiv livsmiljö på landsbygden. Modellen formas centralt i mässorganisationen, vilket innebär att enskilda kommuner inte behöver stå för utvecklingskostnaden. Därefter kan metod och erfarenheter utvecklas gemensamt bland medverkande kommuner.

Samtidigt som kommunerna tar fram miniutvecklingsplaner för de olika delprojekten, arbetar Region Kronoberg fram en helhetsplan för regionala insatser. Planen syftar till att rama in de enskilda delprojekten runt om i länet, och addera regionala insatser som kopplar samman, kompletterar eller stärker delprojekten och hela regionen. Helhetsplanen för regionala insatser förankrar mässans delprojekt och aktiviteter till Region Kronobergs övriga verksamhet.

Samtliga insatser i byarna och regionalt, bidrar i ett kortare tidsperspektiv till en mer attraktiv livsmiljö för befintliga invånare, vilket leder till ett enklare eller mer givande vardagsliv och en större vilja att stanna kvar i bygden. På längre sikt kan samhällsutvecklingsmässan öka intresset för att flytta till byn eller kommunen, och öka efterfrågan på både äldre och nybyggda bostäder.

Vandringsutställning med fokus på det lokala

De olika delprojekten som genomförs inom ramen för Bymässa 2030 har många olikheter, men delar utgångspunkterna från mässans strategiska utgångspunkter och ledstjärnor. Helheten är det intressanta, och ställs ut publikt i form av en vandringsutställning. Där samlas de enskilda lokala projekten, berättelserna runt dem, och den större regionala bilden.

Resultaten av Bymässa 2030 görs publikt tillgängliga genom en vandringsutställning som under mässperioden byggs upp i de av regionens byar där projekt har genomförts. Vandringsutställningen bygger vidare på en stark utställningstradition av samspel mellan det utställda och den geografiska kontexten. Liknande tankegångar återfinns bland så skilda utställningar som Wanås konstpark och Venedigbiennalen: då utställningen blir en del av platsen, och den omgivande miljön en del av utställningen, blir upplevelsen större och tilltalar fler sinnen än bara det visuella.

Under utställningsperioden bjuds besökare från när och fjärran till länets byar. Mässbesöket kombineras med en utflykt, vilket ger möjlighet att stärka lokalt näringsliv, kultur, konst och besöksnäring. Den fysiska utställningen kan kombineras med andra element – musik, vandringar, berättande – vilket ytterligare ökar förståelsen för platsen och ger liv till utställningen. Sammantaget ger det en mer hel bild av de livsmiljöer byarna utför, och det liv som är möjligt där.

Vandringsutställningens innehåll utgår från de lokala berättelserna. Utmaningar och behov som identifierats genom arbetet med miniutvecklingsplanen kan presenteras, tillsammans med de insatser som gjorts inom ramen för mässans delprojekt och som bidrar till en attraktiv livsmiljö. Genom att basera vandringsutställningen på de lokala berättelserna knyts Bymässa 2030 också samman med den berättartradition som historiskt varit stark i länet, och bidrar därmed också aktivt till länets kultur och identitet.

Vandringsutställningen är ett sätt för Kronoberg att ytterligare stärka bymiljöerna och länets identitet som levande landsbygdsmiljö. Närheten till skog, natur, sjöar och öppna odlingslandskap kan då kombineras med de levande, livskraftiga och hållbara livsmiljöerna. Med ett gemensamt formspråk och tydlig identitet stärks mässan som koncept, och bilden av en sammanhållen region med lång bytradition blir tydligare.

Bred inbjudan genom Open call

Bymässan 2030 ska, enligt de strategiska utgångspunkterna, vara en regionövergripande samhällsutvecklingsmässan som engagerar brett. Därför bör utlysning till möjliga deltagande gå ut genom ett Open call där potentiella projekt kan ansöka.

Det finns många sätt att stärka boendeattraktiviteten och livsmiljöerna i och kring Kronobergs byar. Några av dem har framkommit genom utredningen och dess dialoger, men många andra initiativ återstår att lokalisera. För att kunna ha ett så brett underlag som möjligt i urvalet av i mässan ingående delprojekt, bör initiativ kunna komma både från kommuner, näringsliv, föreningar, akademi och andra aktörer.

Mässorganisationen sätter därför i ett första steg samman en tydlig programförklaring, och tar hjälp av referensgrupper (se nedan under organisation) bestående av en stor bredd av intressenter och möjliga aktörer för att forma ett upplägg. Kommunernas roll i att sprida och förankra tillvägagångssättet är helt central. I steg 2 kan så ett open call utgå, och med kommunernas hjälp identifieras möjliga platser och projekt.

I steg 1 sker ingen generell utlysning. Där finns i stället möjlighet för mässorganisationen att testa

upplägg och metodik genom ett eller ett fåtal pilotprojekt. Pilotprojektet syftar till att öka den gemensamma kunskapen om inriktning, metoder, samverkan och finansiering, genom praktiska test och gemensam utvärdering. Lärdomarna från pilotprojektet bidrar sedan till att forma upplägget för nästa steg i arbetet.

Urvalsprocess och projektportfölj

De delprojekt som utgör Bymässa 2030 väljs ut för att tillsammans forma en intressant helhet. Mässorganisationen står för urvalsprocessen, och utgår från ett portföljtänk, där varje delprojekt ska vara både intressant i sig och tillsammans med de andra projekten.

Bymässa 2030 kan genomföras i omgångar under tiden fram till 2030. Varje omgång bör omfatta minst 8-10 platser/projekt för att kunna bli en intressant helhet. Genom att jobba i omgångar underlättas lärande, samverkan och synergieffekter.

Urvalsprocessen sker i flera steg:

1. Mässorganisationen specificerar kriterier.

Ett antal kriterier formas inför utlysning av ansökan. Kriterierna specificeras utifrån mässans programförklaring och ledstjärnor, och med krav på att projekten dels ska ha en tydlig koppling till fysisk plats/byggnation, dels ska genomföras men ett stort medskapande av olika aktörer. (Kriterierna kan justeras inför en andra sökomgång, om mässorganisationen beslutar sig för att bredda eller komplettera mässans projekt.) Kriterierna ska vara de som delprojekten ska svara mot, och ringa in frågeställningar, skalor eller metoder som bildar en intressant helhet utifrån ledstjärnorna. Kriterierna ska underlätta för mässorganisationen att bygga upp en intressant portfölj av delprojekt i varje utlysningsomgång.

2. Utlysning utgår brett till intresserade.

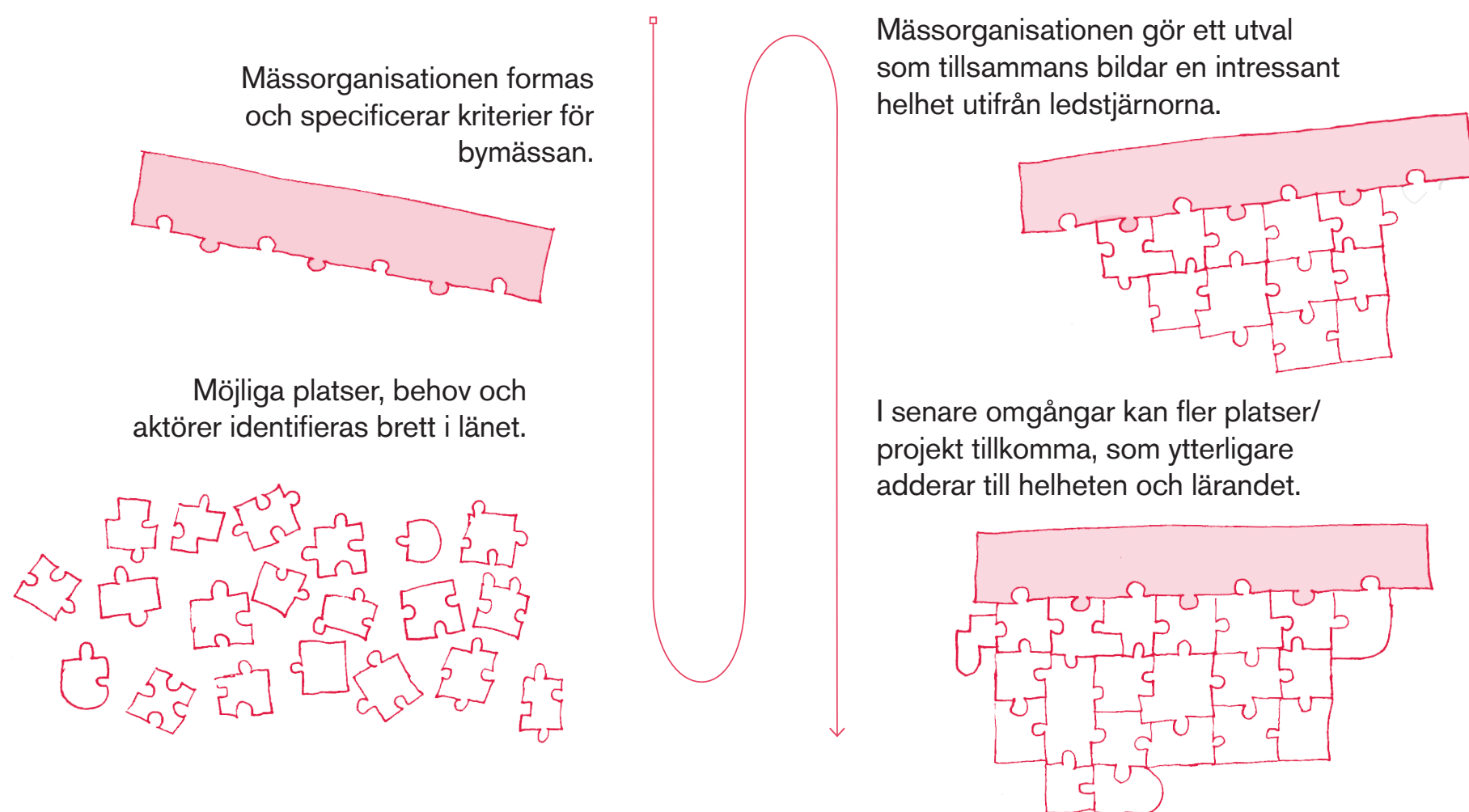
Kommuner, näringsliv, föreningar och civilsamhälle som är intresserade får alla ta del av information och erbjudande om att ansöka. En enkel ansökningsmall tillhandahålls via mässorganisationen. Kommunens "lots" (se Organisation och roller nedan) kan bistå med ansökan.

3. Första urval görs av mässorganisationen.

Platser/projekt bedöms utifrån kriterierna. Platser/projekt med potential utmanas att vidareutveckla idéer och samverkan med andra aktörer. Mässorganisationen kan koppla samman ansökningar med liknande fokus, eller tipsa om möjliga samverkansparter genom en matchmaking-process.

4. Vidare bearbetning av förslag.

Ansökningarna bearbetas för att nå de kravnivåer som ställs för mässdeltagande. Kommunernas "lotsar" bistår i arbetet. Ansökande platser och projekt kan också träffas i större nätverk för att utbyta idéer och kunskap för att kunna höja ambitionsnivån. De sökande som inte önskar fortsätta arbetet kan när som helst hoppa av, då ingen har förbundit sig till deltagande.

5. Andra urval gör av mässorganisationen. Ett andra och slutligt urval för den första mässomgången görs. Samtliga medverkande platser/projekt ska utgå från mässans ledstjärnor och de kriterier och kravnivåer som fastställts för mässomgången. Urvalet görs för att forma en intressant helhet.

6. Avtal skrivs med ingående aktörer. Först i detta skede förbinder sig kommuner och andra aktörer till att genomföra aktiviteterna. Avtal reglerar formen för arbetet och innehåller utbyte för lärande, resurs- och kompetensstöd mm. Därefter tas miniutvecklingsplaner för platserna/projekten fram.

7. Region Kronoberg adderar ett regionalt perspektiv. Parallellt med att platser/projekt utvecklas, utreder Region Kronoberg vilka frågor som kan lyftas regionalt för att underlätta eller skapa dynamik. Det kan handla både om insatser som kompletterar mässans delprojekt med nya perspektiv, eller sådana som knyter samman och underlättar

(exempelvis kollektivtrafik). Detta sammanställs i en helhetsplan för regionala insatser.

Det är viktigt att hålla en tydlig linje gällande utmaningar och inriktning genom hela mässarbetet, och inte lockas att addera platser/projekt för brett. Mässan blir intressant om den kan visa stringenta och skarpa lösningar till konkreta utmaningar. Därför gäller det att i urvalsprocessen identifiera möjliga projekt utifrån mässans tema och utlysningens kriterier, och inte utifrån andra faktorer som befintliga satsningar eller enbart ekonomiska incitament. Portföljtänket guidar mässorganisationen i urvalsprocessen.

Lärande och kunskapsuppbyggnad

En central aspekt av samhällsutvecklingsmässan är att den ska vara ett forum för lärande och utveckling av både metoder och kunskap. Bymässa 2030 är inte bara en plattform för plats- och samhällsutveckling, utan är också forum för samverkan och utbyte för en mängd olika aktörer.

Arbetsätten för att leda långsiktigt hållbar samhällsutveckling utanför städerna behöver bli skarpare för att livsmiljöerna ska kunna vara attraktiva. Kronoberg består av flera mindre kommuner, där organisation och resurser är begränsade och inte medger stora utvecklingsprojekt i egen regi. Genom samordnade satsningar med erfarenhetsåterföring och kunskapsbyggande kan både större och mindre kommuner och andra organisationer i regionen ta del av och utvecklas inom en mässorganisation.

Lärandet ska organiseras direkt av mässorganisationens ledning. Kunskapsutbyte och kunskapsbyggande ska handla både om resultatet av arbetet och om vägen dit. Samverkansforum av olika slag och med olika inriktning ska planeras i ett tidigt skede. Aktivt deltagande av både mässorganisationens aktörer och yttre intressenter från länet men också från andra delar av landet välkomnas. Lärandet ska täcka flera aspekter, bl a planeringssamverkan, strategisk och långsiktigt hållbar landsbygdsutveckling, organisationslärande, metodutveckling, platsutveckling samt innovation och produktutveckling.

För att möjliggöra en lärande mässorganisation behövs rum och arbetsprocesser där lärande går före resultat och där misstag ses som en del av lärandet. Det är viktigt att i en sådan lärandemiljö släppa fram många olika perspektiv – även kritiska röster – för att i dialog förstå olika perspektiv att utvärdera och utveckla antaganden. Arbetsätten inom mässorganisationen bör öppna för nya sätt att ta sig an utmaningar, för utforskande metoder, och att kunna ifrågasätta de antaganden som traditionellt sett legat till grund. I dessa processer är ledarskapets viktigaste roll att skapa trygghet. Det är en roll som ligger centralt i mässorganisationen, och som Region Kronoberg behöver ta.

Bymässa 2030 med dess lärandeorganisation kan ge en möjlighet att utmana ett eller flera grundantaganden om var och hur hållbar samhällsutveckling kan ske. Om detta är ambitionen så är det viktigt hur arbetet utvärderas, och att resultatet (och förväntningarna) "mäts" i enlighet med detta, t ex i huruvida nya nätverk och samarbeten har etablerats genom arbetet med Bymässa 2030.

4.

Bymässa 2030: organisation, roller, ansvar

Organisationen etableras stegvis

Mässans organisation etableras stegvis, vilket möjliggör att den kan anpassas efter aktuella behov och aktörer. En styrande mässorganisation startar arbetet, sätter ramverket och bjuder in till bred dialog. Därefter tillkommer ytterligare aktörer i takt med att inriktning, delprojekt och genomförande beslutas.

Förstudien presenterade, inspirerad av tidigare bomässor i bland annat Malmö, ett förslag för en stegvis utveckling av organisationen.

Mässorganisationen ska formas för att ta fram en mässa som både är intressant under utställningstiden och som fungerar som katalysator för en långsiktig samhällsutveckling i länet. Förstudiens organisationsmodell har utvecklats tillsammans med berednings- och referensgrupper under utredningsskedet för att förtydliga uppdrag, roller och ansvar.

Övergripande kan organisationens uppbyggnad sammanfattas i tre steg. Grundförutsättningen är att Region Kronoberg tar ansvar för att leda mässorganisationen och arbetet med att ta fram mässans form, innehåll, finansiering och marknadsföring.

Denna utredning ger fördjupade rekommendationer endast för steg 1 gällande upplägg och olika aktörers roller i uppbyggandet av mässorganisationen. Inför avslut och utvärdering av steg 1 får ett likande upplägg tas fram för steg 2 och så vidare. Steg 2 påbörjas när programförklaring, modell för samverkan och kunskapsbyggande samt upplägg för finansiering för utvecklingen av mässorganisationen och själva

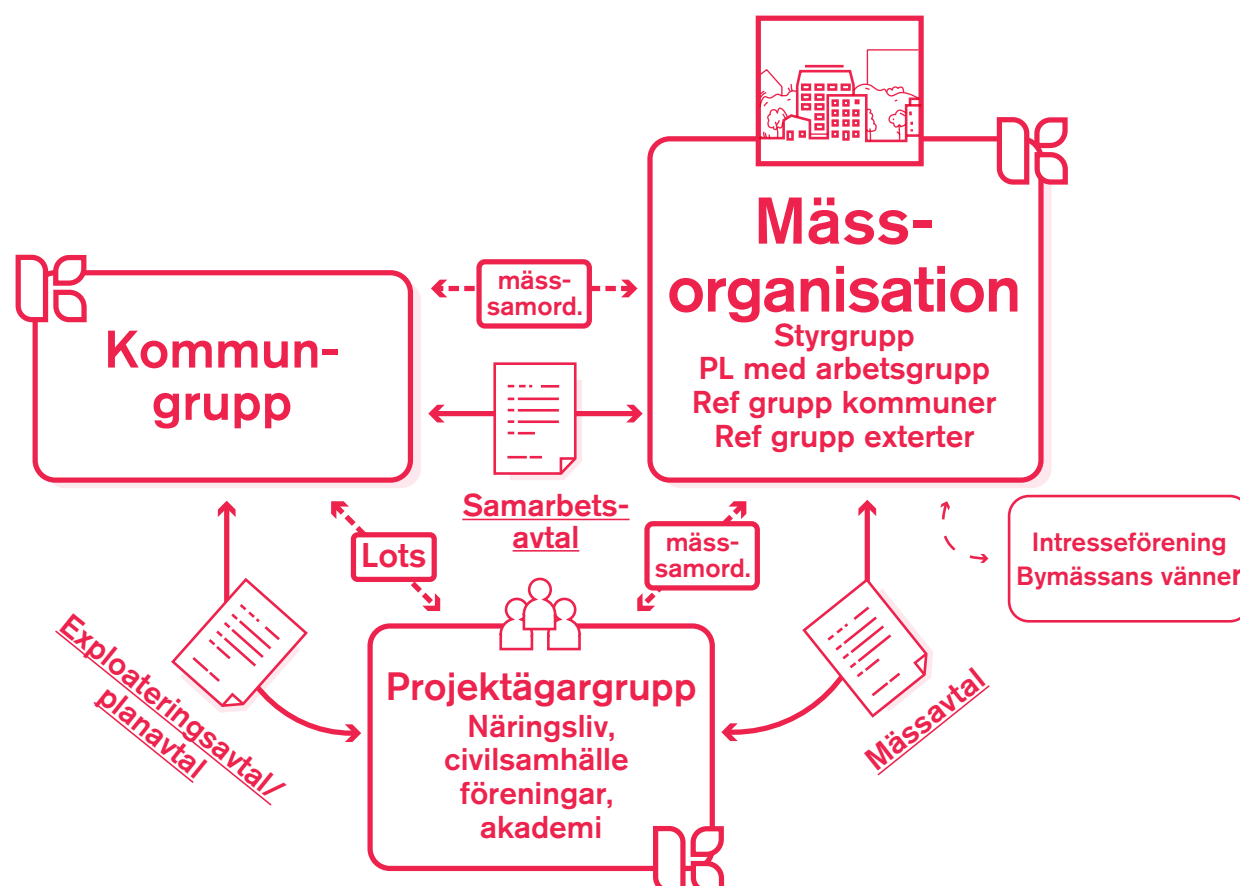
mässan (ej de enskilda projekten) är godkänd av den regionala politiken.

STEG 1: UPPSTART AV MÄSSORGANISATIONEN

Mässorganisationens initiala uppdrag: att lägga fast mässans programförklaring, starta upp samverkan och kunskapsbyggande med berörda externa aktörer, ta fram upplägg och intern regional arbetsgrupp för regionens arbete med en helhetsplan för regionala insatser kopplad till mässan, etablera nationellt nätverk för mässan, påbörja ansökan om medel för finansiering för att driva mässorganisationens långsiktiga arbete samt ta fram upplägg för open call för att identifiera och sen utvärdera potentiella platser och aktörer till mässan.

STEG 2: UTVECKLING AV MÄSSORGANISATIONEN OCH ETABLERING AV KOMMUNGRUPPEN

Mässorganisationens utvecklade uppdrag: Utvärdera potentiella platser och aktörer till mässan som kommit in via open call för att identifiera mässans geografi och primära frågeställningar, utveckla utställningens format och upplägg för kunskapsbyggande och kunskapsspridande baserat på urval av projekt,

fördjupa samarbetet med arbetsgruppen för helhetsplan för regionala insatser kopplad till mässan, stötta projekt och kommuner i arbetet med lokala "mini-utvecklingsplaner", med match-making med näringsliv, föreningsliv och akademi samt i ansökan om medel till specifika projekt.

Kommungruppens uppdrag: De kommuner som väljer att aktivt delta i mässan genom att stötta utvecklingen av mässprojekt i den egna kommunen samordnas i en grupp under ledning av en representant från mässorganisationen för att säkra nära samarbete. Gruppens uppdrag är att hjälpa åt att inom ramen för det kommunala uppdraget lotsa mässprojekten från idé till verklighet, samt att ta fram lokala mini-utvecklingsplaner. Gruppen fungerar som en plattform för gemensamt kunskapsbyggande och problemlösning. Region Kronoberg har via mässorganisationen ansvar att se till att gruppen har det kompetensstöd som behövs för att ta sig an uppdraget.

STEG 3: ETABLERING AV PROJEKTÄGARGRUPPEN

Projektägargruppens uppdrag: Projektägargruppen samordnar samtliga mässprojekt för att identifiera möjliga samarbeten och gemensamma behov samt att, i samråd med mässorganisationens arbetsgrupp och kommungruppen, sätta samman mässans program och upplägg för gemensam marknadsföring och kommunikation.

Mässorganisationens tre delar under steg 1

Mässorganisationen föreslås initialt bestå av tre delar som tillsammans bidrar till att uppfylla organisationens uppdrag i steg 1 enligt ovan.

- **En styrgrupp** med uppdrag att följa upp och förvalta det politiska uppdraget, samt att förankra framtaget underlag från arbetsgruppen och säkerställa att det är relevant i regionala och nationella sammanhang.
- **En arbetsgrupp** med uppdrag att bearbeta och konkretisera mässans upplägg i linje med det politiska uppdraget.
- **Två referensgrupper** kopplade till mässorganisationen. En referensgrupp samlar kommunerna med uppdrag hjälpa arbetsgruppen att förankra förslag på programförklaring, mässans format, bearbetat upplägg för samverkan och kunskapsbyggande samt upplägg för att identifierat potentiella platser och aktörer genom en dedikerad grupp av representanter från regionens kommuner. Den andra gruppen samlar experter och/eller representanter från organisationer som representerar näringsliv, akademi, föreningsliv och civilsamhälle med primärt uppdrag att granska och

kommentera framtaget material från arbetsgruppen, men också att stötta mässorganisationen i sitt externa nätverksbyggande och i match-making. Utöver mässorganisationens formella delar föreslås även en helt öppen informationskanal etableras. Under namnet "Bymässans vänner" bjuder mässorganisationen regelbundet in allmänheten till digitala träffar och berättar om arbetet med Bymässan. Syftet är långsiktigt relationsbyggande i linje med mässans ambition och att skapa intresse för mässan som förberedelse för till exempel mässans open call.

Regionens organisation och ansvar under steg 1

Region Kronoberg leder och finansierar en stor del av mässorganisationens initiala arbete. Regionen bemannar organisationen med egen personal eller med upphandlade konsulter för att säkra att det material som tas fram är i linje med de beslutade målen för mässan.

Regionen bemannar organisationen med följande roller:

Ledning och bemanning av styrgruppen

För att kunna bevaka samhällsutvecklingsmässans av nödvändighet breda tematik så bör styrgruppen bestå av representanter från alla relevanta delar av Region Kronobergs organisation: utveckling, näringsliv, kultur, infrastruktur, hälsa och arbetsmarknad. Personerna som ingår i styrgruppen bör ha beslutsmandat och uppdrag att förankra mässorganisationens arbete och identifiera möjliga synergier med annat pågående arbete inom Regionens organisation. Utredningen rekommenderar därför att de respektive avdelningarnas chefer ingår i styrgruppen med gemensamt ansvar att förvalta det politiska uppdraget och att förankra resultatet av arbetet internt och externt.

Till sin hjälp i utvärdering, förankring och spridning av resultatet av arbetsgruppens arbete bör styrgruppen ha ett antal sakkunniga utan beslutsmandat bestående av externa samverkansparter och specialister – se mer under "övriga aktörers och intressenters deltagande i mässorganisationen". Styrgruppen följer utvecklingen genom

organisationsuppbyggnadens alla tre steg, vid behov utökas eller byts delar av de externa parterna och specialisterna ut.

Projektledare och arbetsgrupp

Arbetsgruppen är den operativa delen av mässorganisationen och den ansvarar för att omsätta politikens inriktningsbeslut i konkreta och väl förankrade förslag och lösningar inför nästa steg i processen. En projektledare bör tillsättas med uppdrag att uppdraget starta upp arbetet mot både externa aktörer och inåt mot regionens egen organisation.

Till sin hjälp bör projektledaren få en mindre arbetsgrupp med specialister vars kompetens svarar upp till uppdraget i steg 1. Gruppen bör vara sammansatt baserat på kompetens men bör bestå både av personer med god kännedom om Region Kronobergs organisation och av extern kompetens som kan bidra med utifrånperspektiv och en mer opartisk relation till Regionens ordinarie verksamhet. Projektledaren har, utöver att leda arbetsgruppens arbete, i uppdrag att förankra förslag och lösningar hos både referensgrupperna och styrgruppen.

Kommunernas organisation och ansvar i steg 1 och steg 2

Kommunerna har i steg 1 en mindre roll, där fokus ligger på att bidra med inspel, kunskap och erfarenheter från respektive verksamhet. I steg 2 blir rollen mer aktiv.

Varje kommun bör utse en dedikerad representant med politiskt uppdrag att delta i utvecklingen av mässan. Denna representant deltar väl förberedd i beredningsgruppsarbetet och har ett uppdrag att förankra aktuella frågor från mässorganisationen hos kommunens ledning och återrapportera eventuella hinder, behov eller önskemål från kommunen till mässorganisationens arbetsgrupp.

I steg 1 bör inte detta vara en omfattande uppgift i tid, men det är avgörande att representanten har god insyn i olika delar av den kommunala förvaltningen och att den har ett uttalat och inom kommunen brett förankrat förvaltningsövergripande uppdrag enligt ovan.

Inför mässorganisationens open call ligger det också på kommunens representant att, med stöd från mässorganisationens arbetsgrupp, informera intresserade byar, organisationer, föreningar mm om möjligheten att ansöka genom kommunikation och uppsökande arbete.

När potentiella platser och aktörer för mässprojekt har identifierats i början av steg 2 så kan de kommuner som vill vidareutveckla något av projekten inom sin kommun ansluta sig till uppstarten av kommungruppen. I och med detta uppdateras uppdraget för kommunens representant samt eventuella andra åtaganden för kommunen i samverkan med mässorganisationens arbetsgrupp. I steg 2 ansvarar kommunen för att lotsa de lokala projekten rätt i den kommunala organisationen och för att, med stöd från mässorganisationen, ta fram en miniutvecklingsplan för det sammanhang som projektet ska placeras i.

De kommuner som inte väljer att engagera sig i kommungruppen kan stanna kvar i referensgruppen och därigenom ändå följa mässans utveckling och ta del av kunskapsbygge med mera, men blir då inte en del av mässans officiella program och marknadsföring.

Övriga aktörers och intressenters deltagande i steg 1

I uppstarten av arbetet med Bymässa 2030 har Region Kronoberg en central roll, men en stor mängd intressenter och andra aktörer är viktiga att få med. Befintliga nätverk och engagemang behöver stärkas, och forum för att bjuda in till fortsatt bred dialog behöver blir både mer formaliserade och öppna för deltagare.

Förstudien identifierade att mässorganisationen, för att mässan ska kunna vara nationellt relevant, behöver bygga ett nationellt nätverk av intuitioner och andra organisationer. Nätverkets roll är att sätta utvecklingen i Kronoberg i ett bredare perspektiv, utmana mässorganisationen och hjälpa till att sprida de lärdomar som kommer ut ur processen utanför regionens gränser.

För att kunna ta sig an samhällsutveckling inom Kronobergs län på både ett demokratiskt och innovativt sätt så måste dessutom varje steg i arbetet med mässan tas fram i bred samverkan inte bara med länets kommuner utan också med representanter för regionens civilsamhälle, näringsliv, kultur- och föreningsliv samt akademi.

I de workshopar som ligger till underlag för denna rapport har representanter för dessa grupper deltagit på olika sätt i berednings- och referensgrupper. I uppstarten av mässorganisationen föreslås de fortsatt representeras som sakkunniga i styrgruppen respektive i referensgruppen för externa experter och organisationer.

Till styrgruppen bör de sakkunniga väljas ut för att dels representera för mässan relevanta nationella satsningar såsom t.ex. Boverket med fokus på implementeringen av politiken för gestaltad livsmiljö, Trafikverket med fokus på regional infrastrukturutveckling eller Tillväxtverket med fokus på näringsliv och arbetsmarknadsutveckling kompletterat med välförankrade representanter för regionalt näringsliv, kulturliv, föreningsliv och för den regionala och nationella akademien.

Foto: Niklas Croall

Foto: Niklas Croall

5.

Bymässa 2030: finansieringskällor

Finansiering av en mäss

Tidigare genomförda bo- och byggmässor har finansierats genom en kombination av källor – oftast statligt stöd kombinerat med kommunala och privata investeringar. För Bymässa2030 föreslås en likande princip där planering och genomförande av mässan finansieras av en kombination av statliga stöd och regionala och kommunala investeringar. De enskilda mässprojekten finansieras av en kombination av statlig och regionalt stöd samt, där det är möjligt, medel från privata sektorn.

Tidigare kommunala bomässor har till viss del finansierats av specifika statliga mässbidrag. Även i nuläget finns det en sådan statlig satsning kallad "Plusstad och världsutställning 2030". Den riktar sig mot utveckling i befintliga större städer och passar därför inte för en mäss som handlar om landsbygdsutveckling.

Det är viktigt att poängtera att även när det funnits statligt stöd att få för att arrangera en bomäss så har detta behövt kompletteras med andra finansieringskällor. I tidigare mässor har det statliga stödet främst gått till att finansiera organisation och planering, medan mässans olika projekt har finansierats av en kombination av andra nationella eller regionala bidrag, investeringar från lokalt näringsliv med mera. För att mässan ska få långsiktigt fördelaktiga effekter för den aktuella staden har även kommunerna själva investerat både i mässorganisationen och i samordningen mellan mässorganisation och kommunens befintliga organisation och uppdrag. Kommunerna har också gjort investeringar i allmän platsmark i linje med mässans ambitioner, för att ge privata aktörer både en benchmark för ambitionsnivån och ett attraktivt

sammanhang att göra sina investeringar i.

En skillnad mellan den samhällsutvecklingsmässan vi utreder här och tidigare bomässor är att regionen delvis har annat uppdrag än den enskilda kommunen. Att främja hållbar utveckling för alla invånare och verksamheter samt att locka nya att flytta till kommunen eller regionen är samtidigt en tydlig målsättning som delas av tidigare mässor och Bymässa 2030.

Kommunerna inom Kronobergs län har inte den storlek, och därmed ekonomi och organisationskapacitet, som storstadskommuner har för att kunna gemensamt ta sig an en samhällsutvecklingsmäss. För att adressera de utmaningar som är unika för landsbygdskommuner behöver kommunerna samarbeta med varandra och med andra offentliga och privata aktörer. Regionen har uppdrag att samordna kommunerna och är därför en lämplig aktör för att ta ansvaret för att hålla ihop planering, samverkan och ansökningsprocesser med mera för att möjliggöra mässan.

Region Kronoberg kan inte på egen hand genomföra en samhällsutvecklingsmässan (eller bomässa), utan är beroende av att samarbeta med kommunerna för att nå sina egna övergripande mål. Samverkan är också, på en mer praktisk nivå, avgörande för att till exempel kunna ta del av statliga medel som kan delfinansiera mässan. Att både Region Kronoberg och kommunerna är beredda att hitta delar av finansieringen och resurssättningen för genomförandet av mässan inom sina befintliga budgetar, precis som tidigare mässarrangerande kommuner har gjort, är avgörande för mässans genomförande i linje med ambitionerna. Det är dessutom en grundförutsättning för att motivera extern finansiering.

I nuläget går det inte att förutse vilken roll näringslivet kommer att vilja ta i samhällsutvecklingsmässans olika projekt. Detta kommer att utvecklas efterhand som projekt och aktörer identifieras. Samhällsutvecklingsmässans breda anslag gör dock att mässans olika projekt kan förväntas utforska frågeställningar som passar en större flora av

statliga anslag och lockar ett bredare segment av näringslivet än en traditionell bomässa skulle göra. För att dessa finansieringsvägar ska kvarstå är det viktigt att bredden värnas. Det gäller bland annat i hur mässorganisationens styrgrupp sätts samman och förvaltar det breda samhällsutvecklingsperspektivet, hur mässorganisationens programförklaring formuleras, hur mässorganisationens proaktiva samordningsarbete med kommun och andra aktörer genomförs samt hur urvalsprocessen för att hitta potentiella aktörer och projekt till mässan formuleras och följs upp.

Finansieringen av en mässa, oberoende dess inriktning, är en komplex uppgift. Att förbereda och genomföra ansökningar både för själva mässans genomförande och för att stötta de enskilda projekten kommer att vara en viktig uppgift för mässorganisationen i alla steg.

Potentiella finansieringskällor

Det finns omfattande EU-medel som en samhällsutvecklingsmässan kan ta del av. Möjlighet finns att kunna söka delfinansiering både för genomförande av mässan och för förverkligande av de individuella mäss-projekten. Finansiering kan sökas direkt från EU eller, ännu hellre, via svenska myndigheter som kanaliserar ut medel i olika öppna utlysningar. Kartan av möjliga finansieringsstöd är i ständig förändring och en viktig roll för mässorganisationen blir att arbeta proaktivt med både uppsökande arbete och nätverksbyggande för att kunna ta del av EU-medlen.

På europeisk nivå utgår samtliga möjliga finansieringskällor från European Green Deal och den taxonomi som tagits fram för att både identifiera och jämföra olika investeringar för att uppnå klimatmålen.

En övergripande fråga som EU söker svar på är hur kortsiktiga ekonomiska perspektiv kan vändas för att skapa långsiktigt värdeskapande och ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet. Denna ambition ligger bakom ett omfattande perspektivskifte som har skett inom hållbar utveckling de senaste åren. Fokus har flyttats från att finansiera enskilda tekniska lösningar på hållbarhetsutmaningar till att lika mycket leta efter lösningar på inkludering och processfrågor och på förvaltning av befintliga resurser – allt för att säkra att investeringarna verkligen bidrar till hållbar samhällsutveckling. Det har därför blivit ännu viktigare för de projekt som söker medel att kunna visa hur de driver projekten och hur de inkluderar berörda aktörer och bred kunskap i både analys, förslag och förvaltning. Upplägget för Bymässa 2030 är formulerat för att svara upp mot detta perspektivskifte och därmed göra mässan aktuell för stöd från de olika kanaler som fördelar EU-medlen.

Två exempel på relevanta satsningar som EU gjort för att konkretisera hur hållbarhetsmålen ska nås är Horizon Europe och New European Bauhaus. Horizon Europe är EU:s ramprogram för forskning och innovation under åren 2021–2027 med en total budget på 95,5 miljarder. Programmet är uppbyggt kring tre prioriteringar: vetenskaplig spetskompetens, globala utmaningar samt industriell konkurrenskraft och ett innovativt Europa. New European Bauhaus är ett interdisciplinärt EU-initiativ där stadsutveckling och arkitektur står i fokus. Initiativet vill bidra till en samhällsutveckling byggd på inkludering, mångfald, tillgänglighet, hållbarhet, kreativitet och innovation.

Det finns möjligheter att söka finansiering direkt från EU inom ramen för dessa satsningar men det är en komplicerad process. En betydande del av medlen kanaliseras därför ut via olika myndigheter i de respektive medlemsländerna. Mässorganisationen skulle därför på ett mer tillgängligt sätt kunna söka EU-medel från ett antal nationella källor.

Exempel på myndigheter som samordnar det nationella arbetet och förmedlar EU-medel till olika

utvecklingsområden i linje med European Green Deal är:

- Tillväxtverket – näringslivsutveckling, sysselsättning, landsbygdsatsningar m.m.
- Vinnova – innovationer inom matproduktion, digitalisering, stadsutveckling m.m.
- Energimyndigheten – hållbar utveckling inom bygge, infrastruktur m.m.
- Boverket – samordnar arbetet med att omsätta politiken för gestaltad livsmiljö, koordinerar Sveriges deltagande i New European Bauhaus, stöttar innovation inom process- och dialogutveckling, digitalisering av planeringsverktyg m.m.

Proaktivt arbete för att statlig finansiering

För att öka chansen att kunna ta del av statliga medel är ett proaktivt arbete viktigt. Utlysningar för finansiering kan inte alltid planeras in i verksamheten. Det är därför avgörande att vara förberedd, med goda kontakter till möjliga medsökande aktörer.

Kartan av möjliga medel att söka ändrar sig ofta. Nya möjligheter både uppkommer och kan skapas genom att olika aktörer kan påvisa hur de uppfyller de olika initiativens övergripande mål. En nyckeluppgift för mässorganisationen bli därför att kartlägga alla dessa och ytterligare nationella möjligheter, att proaktivt uppvakta aktuella myndigheter för att hitta samarbeten och att argumentera för inriktning på kommande utlysningar.

En viktig aspekt att förstå i relation till de statliga medlen är att Region Kronoberg inte kan söka medel på egen hand. Därför måste mässorganisationen så tidigt som möjligt bygga nätverk med kommuner, akademi, civilsamhälle och näringsliv. Färdiga konstellationer bestående av viktiga aktörer måste byggas upp, för att kunna svara direkt när relevanta utlysningar kommer. En nära dialog med regional och nationell akademi är särskilt viktig, då forskningen är beroende av dessa anslag för sin verksamhet och därför är väl uppdaterade på vad som är på gång.

Delfinansiering inom befintlig budget

Även om extern finansiering kan sökas behöver alla aktörer gå in med egna medel. Detta gäller både Region Kronoberg och länets kommuner, samt andra ingående aktörer.

Grundprincipen för mässans finansiering är att Region Kronoberg finansierar en första version av mässorganisationen. Mässorganisationen ansöker därefter om statligt stöd och/eller annan finansiering för mässorganisationens arbete och mässans genomförande. Andra aktörer deltar med egen finansiering.

Deltagande kommuner finansierar sin representant i referensgruppen. Om kommunen väljer att bli en del av mässan finansierar de också sitt deltagande i kommungruppen, lotsar mässprojekt genom den kommunala organisationen, samt projektleda miniutvecklingsplanen (med ekonomiskt bidrag för eventuellt kompetensstöd från Regionen). Se mer om innehåll och ungefärlig omfattning av kommunernas uppdrag under "Organisation, roller, ansvar". Även kommunerna kan ansöka om statligt bidrag för sina projekt inom Bymässa 2030, vilket mässorganisationen har i uppdrag att stötta och samordna vid behov. Intentionen är att dessa uppgifter till stor del kan skötas inom befintlig kommunal budget och organisation med visst kompetensstöd från mässorganisationen.

Utöver uppstarten av mässorganisationen finansierar även Region Kronoberg framtagningen av helhetsplanen för regionala insatser som fysiskt knyter samman de olika mässprojekten och sätter dem i ett regionalt sammanhang. Detta föreslås, precis som Regionens deltagande i mässorganisationens styrgrupp och arbetsgrupp, kunna hanteras inom befintlig regional budget och uppdrag.

Foto: Niklas Croall

6.

Handlingsförslag fortsatt arbete

Tidplan 2021-2030

2021-2022: STEG 1 UPPSTART

I mässans första steg startas mässorganisationen upp, och forum för samverkan, lärande och utveckling etableras. Ramar för fortsatt arbete fastslås och en plan beslutas inför första utlysning.

Plan för steg 2 och 3 tas fram och beslutas politiskt. (Steg 1 beskrivs mer ingående nedan.)

2023-2026 STEG 2 FÖRSTA MÄSSOMGÅNGEN

Under steg 2 rekryteras curator för första mässomgången. Curator rapporterar till projektledare och styrgrupp, och väljs utifrån mässans inriktning och frågeställningar. Därefter sker första utlysningsperioden med bred inbjudan. Urval och utveckling av projekt görs av mässorganisationen. Aktörer skriver avtal. Deltagande kommuner går in i en kommungrupp. En projektägargrupp formas för samtliga delprojekt.

Under 2026 genomförs första omgången av den publika Bymässa 2030 med en vandringsutställning som hålls i de miljöer som utvecklats genom mässans delprojekt. Delprojekt, regionala satsningar och lärdomar visas och diskuteras. Utvärdering av genomförda insatser och utställning sker. Reviderad plan för steg 3 tas fram.

2027-2030 STEG 3 ANDRA MÄSSOMGÅNGEN

Steg tre genomförs på samma sätt som steg 2, men med eventuella mindre justeringar av upplägg och revideringar av kriterier för utlysningen och projektportfölj. Eventuellt rekryteras ny curator för andra omgången för att ge dynamik i den publika verksamheten.

Under 2030 sker andra publika omgången av Bymässa 2030 med samtliga delprojekt. Vandringsutställningen hålls i de miljöer som utvecklats i den andra mässomgången. Regionala satsningar, delprojekt och lärdomar visas och diskuteras.

Utvärdering av hela Bymässa 2030 genomförs. Plan tas fram för hur lärdomar och metoder kan arbetas in i fortsatt strategiskt utvecklingsarbete i kommuner och region.

Handlingsförslag Steg 1 2021-2022

För att kunna genomföra en samhällsutvecklingsmässan i form av Bymässa 2030 behöver en första etableringsfas starta arbetet. Steg 1 är en fas som drivs till stora delar av Region Kronoberg, och där Regionens ansvar bland annat är att bjuda in, etablera samverkan och söka finansiering.

För att kunna genomföra arbetet på bästa sätt är det nu dags att starta upp en mässorganisation med handlingsutrymme att agera som ett fristående projekt. Det innebär att denna utredning och tidigare genomförd förstudie tillsammans utgör den grund som mässorganisationen utgår från, och utifrån vilka regionala utvecklingsnämnden (RUN) fattar beslut. En relativt autonom mässorganisation med mandat att agera inom beslutad budget och uppdrag möjliggör för ett proaktivt och långsiktigt arbete, som genomförda studier inte kan. En projektledare behöver rekryteras för att kunna ett strategiskt arbete så snart som möjligt, snarare än att låta rapporten stå för sig själv.

Följande moment ingår i steg 1, och sammanfattar de insatser som beskrivits mer ingående ovan:

- Beslut om genomförande fattas av RUN, som ger i uppdrag till utvecklingsdirektören att tillsätta en mässorganisation, samt ger mandat till styrgrupp och arbetsgrupp att agera autonomt inom uppdraget.
- Mässorganisation för steg 1 tillsätts:

- Projektledare och arbetsgrupp som kan agera fritt inom politiskt beslutad inriktning
- Styrgrupp med representanter från Region Kronoberg (förslagsvis avdelningsdirektörer) med beslutsmandat samt sakkunniga utan beslutsmandat bestående av externa samverkansparter och specialister (exempelvis från Boverket, akademi, eller näringsliv).
- Mässorganisationen tar fram programförklaring och konkret inriktning för mässan utifrån utredningen och ett fördjupat internt arbete inom region Kronoberg, samt bearbetar och fattar beslut om projektmål. Mässorganisationen uppdaterar ledstjärnornas utvärderingskriterier och fastställer kravnivåer för hållbarhet utifrån projektmålen.
- Arbetsgrupp håller länets kommunchefer informerade, och etablerar en formell beredningsgrupp med alla kommuners representanter.
- Utforskande forum formas (förslagsvis i form av seminarium eller konferens) runt projektmålen för att bredda perspektiven och eventuellt addera fler frågor innan pilotprojekt och utlysningar sker.

- Ta fram upplägg och intern regional arbetsgrupp för regionens arbete med en helhetsplan för regionala insatser kopplad till mässan
- Mässorganisationen påbörjar finansieringsarbetet.
- Eventuellt formuleras pilotprojekt tillsammans med kommunberedningsgruppen utifrån inriktning, för att testa metod och idéer.
- Ett upplägg för Open call tas fram tillsammans med kommunberedningsgruppen utifrån mässans beslutade inriktning, i syfte att hitta platser och projekt till steg 2.

(En utökad mässorganisation med kommungrupp och projektägargrupp med bred representation (bestående av bland annat kommuner, akademi, civilsamhälle och näringsliv) samt forum för lärande, utbyte och nätverk etableras i steg 2. I steg 2 rekryteras också utställningscurator.)

FÖRVÄNTAT RESULTAT STEG 1:

- Beslutade projektmål och inriktning inklusive utvärderingskriterier för projektgenomförande
- Mässorganisation och forum för samverkan och lärande
- Skarpt förslag för eventuellt pilotprojekt samt för första utlysning
- Beskrivning av och budget för steg 2 inför nytt beslut i RUN

FÖRVÄNTAD KOSTNAD STEG 1

(Grov uppskattning; gäller Region Kronoberg)

- Arbetsgrupp: extern projektledare 75% av heltidstjänst, samt arbetsgrupp 4 personer (intern + extern representation) totalt 1-1,5 heltidstjänster.
 - Styrgrupp: ca 8 möten á 10 timmar (inklusive förberedelse), där deltagande sker på intern tid.
- (Kommuners deltagande sker inom ordinarie kommunal budget, där kommunens representant förväntas lägga ca 20 h/månad i steg 1. Deltagandet utökas i steg 2.)

